

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 14 (Şubat/February 2024), s. 243-267.

Geliş Tarihi-Received: 27.12.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 09.02.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1410562

Toplumsal Değişim ve Yozlaşmanın 1970 Sonrası Âşıklık Geleneğine Yansımaları ve Bu Kapsamda Yazılan Gençlik Öğütlemeleri

Reflections of Social Change and Corruption on the Tradition of Minstrelsy After 1970 and Youth Admonitions Written in This Scope

Muhammed AVŞAR*

Öz

Türk milletinin toplumsal hafızasının geleceğe taşınmasında önemli roller üstlenen âşıklar, kültürün koruyucusu ve taşıyıcısı vasıflarıyla toplumsal değişim ve yozlaşma konularını da şiirlerinde işlemişlerdir. Değişen toplum yapısı üzerinden yozlaşmaya karşı tepkilerini şiir vasıtasıyla dile getiren âşıklar, toplumsal çözülmenin etkisini kırmanın yolunun gençleri eğitmekten geçtiğini düşünerek öğütleme türünde şiirler yazmışlardır. İdeal çocuk ve özüne bağlı iyi bir gençlik hayali üzerinden yazılan bu şiirlerde, toplumsal hassasiyetleri koruma amaçlı mesajlar verilmiştir. Çalışmamızda, esasen sosyolojinin konusu olan toplumsal değişim ve yozlaşma kavramlarına âşik edebiyatının penceresinden bakılmıştır. Kavramsal çerçeve çizildikten sonra, 1970 sonrası âşıklık geleneğinde toplumsal değişim ve yozlaşma temaları âşıkların şiirlerinden örneklerle incelenmiştir. Sonrasında, toplumsal değişim ve yozlaşma karşısında âşıkların gençlere dönük öğütleme türündeki şiir örneklerine yer verilmiştir. Makalede, âşik edebiyatı temsilcilerinin toplumsal değişim ve yozlaşmaya karşı tepkisini ölçmek ve âşıkların toplumsal değerleri korumaya dönük tutumlarını öğütleme türündeki şiirleri vasıtasıyla ortaya koymak amaçlanmıştır. Toplumsal değişim ve yozlaşma meselesi, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha yoğun şekilde tartışıldığı için çalışmamız 1970 sonrası âşik şiiriyle sınırlandırılmıştır. 1970 sonrasında çok sayıda âşığın bu temalara değinmesinden dolayı da yalnızca geleneğin önde gelen beş temsilcisinin (Reyhani, Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Mürsel Sinan, Maksut Koca) şiirleri değerlendirmeye alınmıştır. Disiplinler arası bir yaklaşımın benimsendiği bu makalede kaynak tarama yöntemine başvurulmuş, elde edilen bulgular tematik içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Çalışmamız, Türk kültürünün korunması ve gelecek nesillere aktarılması bağlamında âşıklık geleneğinin rolünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık geleneği, kültür, toplumsal değişim, yozlaşma, öğütleme.

Abstract

The minstrels, who assume important roles in carrying the social memory of the Turkish nation to the future, have also dealt with the issues of social change and degeneration in their poems with their qualities as the protector and carrier of culture. The minstrels, who expressed their

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat/Türkiye, e-posta: muhammed.avsar@gop.edu.tr, ORCID: 0009-0007-8862-5994.

reactions against corruption through poetry through the changing social structure, wrote poems in the genre of exhortation, thinking that the way to break the effect of social dissolution is to educate young people. In these poems, which were written over the ideal child and the dream of a good youth connected to its essence, messages were given to protect social sensitivities. In our study, the concepts of social change and degeneration, which are essentially the subject of sociology, are examined from the window of minstrel literature. After drawing the conceptual framework, the themes of social change and corruption in the tradition of minstrelsy after 1970 are analysed with examples from minstrels' poems. Then, in the face of social change and corruption, examples of the poems of minstrels in the genre of admonition for young people are given. In the article, it is aimed to measure the reaction of the representatives of minstrel literature against social change and corruption and to reveal the attitudes of minstrels towards protecting social values through their poems in the genre of admonition. Since the issue of social change and corruption has been discussed more intensely since the second half of the 20th century, our study is limited to the poetry of minstrelsy after 1970. Since there were many minstrels who touched upon these themes after 1970, only the poems of five leading representatives of the tradition (Reyhani, Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Murat Çobanoğlu, Mürsel Sinan, Maksut Koca) were evaluated. In this article, in which an interdisciplinary approach was adopted, the literature review method was used and the findings obtained were evaluated by thematic content analysis. Our study reveals the role of minstrelsy tradition in the context of preserving Turkish culture and transferring it to future generations.

Keywords: Minstrelsy tradition, culture, social change, corruption, admonition.

Giriş

Âşıklık geleneği, binlerce yıllık Türk kültür belleğini nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmasını sağlayan en önemli vasıtalarından biri olmuştur. Türk toplumunun kültürel genetiğine ait kodları belleğinde taşıyan gelenek mensupları; hemen hemen her konuda manzum ya da mensur eserler meydana getirmişlerdir. Âşıklar bir yandan sanatlarını icra ederken diğer yandan kültürün koruyucusu ve taşıyıcısı olmaya devam etmişlerdir. Bu çalışma, kültür temelleri üzerine oturtulmuş olup toplumsal değişim ve yozlaşma sonucu ortaya çıkan kültür tahribatına karşı âşıkların nasıl bir tepki geliştirdiğine dair tespitler ortaya konmaya çalışılmıştır. Toplumda, medenileşmek kavramı üzerinden yapılan tartışmalardan ve medenileşmenin yanlış anlaşılmasının kültürü tahrip ettiğine dair düşüncelerden hareketle "kültür" ve "medeniyet" kavramlarının bağlamına uygun şekilde tetkik edilmesi önemlidir.

Kültür, bir toplumun somut ve somut olmayan bütün değerlerini ifade eden semsiye kavramlardan biridir. Bunun yanında kültür, bir toplumu var eden ya da yok olmasını engelleyen temel dinamiklere sahiptir. Medeniyet ise kültürü de içine alan, kültürlerin sentezi sayılabilecek bir kavram olarak ortaya çıkar. Medeniyet, Latince "civitas" yani "şehre ait" ve Arapça şehir anlamındaki "medine"yi çağrıştıran bir kavram olarak 1860'lardan sonra "sivilizasyon" (civilisation) kelimesinin yerini alır (Ülken, 1969, s. 197; Meriç, 1979, s. 121-122; Baykara, 2001, s. 63). Kültür kavramına değinen ilk araştırmacılardan olan ve sosyolojinin Türkiye'de kurumsallaşmasını sağlayan Ziya Gökalp, "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde kültürü "hars" olarak ifade etmiş; harsın bir millete ait olan ve taklitle başka milletlerden alınamayan duygular olduğuna değinmiştir (2019, s. 30). Gökalp'in düşüncesine göre kültür; yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki, muakalevi (akli), bedii (estetik), lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenktar bir mecmuasıdır (2019, s. 26). Gökalp'in ifadeleriyle, hars olarak yükselen milletler siyasetçe de yükselerek kuvvetli bir devlet vücuda getirir. Diğer taraftan da harsın yükselmesinden medeniyet de doğmağa başlar. Medeniyet, başlangıçta millî harstan doğduğu hâlde, daha sonra komşu milletlerin medeniyetinden de birçok müesseseler alır. Zihnin fazla gelişimi ferdi seciyeyi bozduğu gibi, medeniyetin fazla gelişimi millî kültürü bozar. Millî kültürü bozulmuş olan milletlere de dejenere milletler namı verilir (2019, s. 39). O halde, bir milletin başka milletlerden etkilenmesi medenileşme sürecinde doğal görülürken bu etkilenmenin

aşırılaşması milli kültüre tehdit olarak değerlendirilebilir. Gökalp, hars olarak güçlü milletlerin üstünlüğünü örnekler vererek açıklarken; harsı kuvvetli, fakat medeniyeti zayıf bir milletle, harsı bozulmuş, fakat medeniyeti yüksek olan diğer bir millet siyasi mücadeleye girince harsı kuvvetli olan milletin daima galip geldiğinden bahseder (2019, s. 39). Hilmi Ziya Ülken'e göre kültür, belirli bir toplumun karakterini meydana getiren fikirler, bilgiler, inançlar, teknik mahsulleri, davranış ve tavır tipleri sistemidir (1969, s. 185). Kafesoğlu da çalışmasında E. B. Taylor, C. Wiesler, E. Sapır, A. Young, R. Thurnwald, A. K. Kohen, F. A. Wolf, A. Vierkand gibi kültür araştırmacılarının kültür üzerine yaptığı tanımlara yer vermiştir. Bu tanımlarda dikkati çeken ana unsur "kültür"ün her topluluğun kendine has yaşayış ve davranış tarzı olmasıdır. Nureddin Topçu da kültür kavramını özellikle nesillerin inşası bağlamında ele alır. Topçu kültürü, "Bir milletin kültürü, onun bütün fertlerinin sahip olduğu hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümleridir." (2004, s. 16) şeklinde tanımlar. Topçu, medeniyeti maddi ve teknolojik bir kavram olarak değerlendirirken; kültürü maneviyat, ahlak ve dini değerlerle özdeşleştirir. Türk toplumunda en çok tartışılan kavramlardan olan medenileşmenin yanlış anlaşılmasına vurgu yapan Topçu, bu durumu: "Medeniyet, satın alınır zannettik, elbiseyi aldık, insanı göremedik. Hazır aldığımız bu teknik, sahibi tarafından kullanılmayan, sahibine yabancı bir gizli el tarafından sahibinin hesabına ve onun varlığında kullanılan bir bıçak gibi benliğimizde yaralar açtı." (2004, s. 21) cümleleriyle ifade eder. Mehmet Kaplan ise fert-millet ilişkisinin kurulmasında kültürün önemine değinir. Yeni yetişen nesillerin özünden kopmamasında "milli şuur" farkındalığının önemini vurgular (1983, s. 64-65). Bütün bu açılardan bakıldığında kültür; geleneğe bağlılığın, maneviyatın, milli şuurun; medeniyet ise şehir hayatının, teknolojileşmenin ve değişimin karşılığı olarak değerlendirilebilir. Ancak medenileşme kavramının içinin boşaltılarak toplumsal bir çöküşün kaynağı gibi gösterilmesi, Türk toplumunda değişik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Medeniyet kavramlarının esasına vakıf olamayanlarca medenileşmek; kültürüne yabancılaşmak, özünden uzaklaşmak gibi yanlış bir değerlendirmeye maruz bırakılmıştır. Ancak asıl sorunun; gerçekten medenileşmek değil, medenileşmek adı altında kültürüne yabancılaşmak yani yozlaşmak olduğu açıktır. Bu açıdan bakıldığında çalışmamız içerisinde âşıkların da vurgu yaptığı medenileşmenin toplum tarafından yanlış anlaşıldığı söylenebilir. Ziya Gökalp'in meseleye bakış açısıyla, her milletin asil ve daimi olan zevki kültüründen gelen milli zevkidir; medeniyetle ilişkili olan harici zevk ise ancak tali bir derecede kaldığı zaman makbul olabilir (2019, s. 104). O nedenle kültür ve medeniyet meselesine şuur penceresinden bakmak son derece önemlidir. Zira bir toplumun kültürünü yitirmesi şuurunu, milli hafızasını ve kendisini ayakta tutan ruhu yitirmesidir. Böyle toplumlar zamanla değişime uğrayarak yozlaşır ve bir süre sonra öz benliğini kaybederek başka kültürlerin etkisiyle yok olup giderler. Araştırmacıların görüşlerinden ve incelediğimiz âşıkların şiirlerindeki kültür ve medeniyet telakkisinden hareketle bu kavramların çalışmamızı besleyen ana kaynaklardan olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumsal değişim ve yozlaşmanın 1970 sonrası âşıklık geleneğine yansımaları ve bu kapsamda âşıkların gençler için yazdığı öğütlemeye türündeki şiirleri konu alan çalışmamızda öncelikle araştırmamızın problem durumunu oluşturan "toplumsal değişim" ve "yozlaşma" kavramlarına dair kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Sonrasında, 1970 sonrası âşıklık geleneğinde toplumsal değişim ve yozlaşma meselesine değinilmiştir. Konunun sağlam bir temele oturtulması adına bu bölümde, 20.yüzyılın ikinci yarısında Türk toplumundaki ve âşıklık geleneğindeki değişimin kökenlerine inilmiştir. Özellikle 1970'lerden itibaren, elektronik kültürün ve göçlerin sebep olduğu toplumsal değişim ve yozlaşma meselesi âşıklık geleneği bağlamında irdelenmiş; toplumsal değişim ve yozlaşmayla ilgili sekiz başlıktan oluşan bir tasnif yapılmıştır. 1970 sonrası âşıklık geleneği temsilcilerinin toplumsal değişim ve yozlaşma sorununa bakış açısı, âşıkların taşlama

türündeki şiirlerinden alınan örneklerle bu tasnif doğrultusunda işlenmiştir. Son olarak ise; âşıkların nesillerin inşasına katkıda bulunmak, şuur oluşturmak, toplumsal değişim ve yozlaşmanın önüne geçmek adına gençler için yazmış oldukları öğütleme türündeki şiirlere yer verilmiştir.

1. Toplumsal Değişim ve Yozlaşma

Toplumsal değişim ve yozlaşma kavramları; sosyoloji disiplininin en çok tartışılan konularındandır. Dünyanın var olduğu ilk zamanlardan itibaren; insan yaşamı değişim, dönüşüm ve gelişim kavramları üzerine şekillenmiştir. İnsandaki merak ve keşfetme isteği toplumları statik bir yapıdan dinamik bir yapıya dönüştürmüş, ihtiyaçlar doğrultusunda değişimi de zaruri hale getirmiştir. Ancak değişimin toplum açısından olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu sorusu pek çok problemi de beraberinde getirmiştir. Çünkü toplumu etkileyen köklü değişimler hiçbir zaman koşulsuz kabul görmemiş, özellikle de geleneklerine bağlı toplumlarda tepkiyle karşılanmıştır. O nedenle, çalışmamızın temel problemini oluşturan toplumsal değişim ve yozlaşma kavramlarını iyi analiz etmek gerekmektedir.

Toplumsal değişim kavramı üzerine sosyologlar tarafından ortaya konmuş pek çok tanım mevcuttur. Kongar; toplumsal değişimi, "Teknoloji temelinde insanlar arası ilişkilerin farklılaşması" (1979, s. 57-58) olarak tanımlar. Akyüz ise toplumsal değişmeyi, toplumsal yapı ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağı ile bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumlarda belli bir süreç içinde görülen farklılaşma olarak ele alır. Ayrıca toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanları da kapsayan değişmeyi belirten bir terim olarak değerlendirir (1992, s. 269). Toplumsal değişim kavramı 19. yüzyıldaki sanayileşme, Amerikan ve Fransız devrimlerinin ardından ortaya çıkmış; bu konuda Comte, Marx, Herbert, Spencer, Durkeim, Neil Smenser gibi sosyologlar çeşitli teoriler ortaya koymuşlardır. Marshall'a göre değişimin kaynağı, koydukları yasalar ya da yürüttükleri politikalar aracılığıyla hükümetler olabileceği gibi; toplumsal hareketler (örneğin, sendikalar, feminizm) şeklinde örgütlenmiş yurttaşlar, bir kültürden başka bir kültüre yayılma (askeri fetih, göç ve sömürgecilikle gerçekleşen yayılma gibi) veya teknolojinin maksatlı ya da maksatsız sonuçları da olabilir. Ayrıca modern çağdaki en dramatik toplumsal değişikliklerin bir kısmı, otomobil, antibiyotik, televizyon ve bilgisayar gibi icatlar sayesinde gerçekleşmiştir. Değişim ayrıca, kuraklık, açlık ve uluslararası düzeyde iktisadi ya da siyasal üstünlüklerde meydana gelen değişiklikler gibi çevresel faktörlerin etkisinden kaynaklanabilir (Marshall, 2005, s. 136). Mümtaz Turhan'a göre bir toplumun varlığını devam ettirmek için uyum göstermesi ve değişmesi gereklidir. Kültürel değişimin ana etkenlerinden biri kültürel etkileşimlerdir. Bu çerçevede bir kültür unsurunun başka birisi tarafından alınmasında ve yayılmasında etkili olan en önemli faktör fayda teminidir (2006, s. 59-60). Sosyal değişimin bir toplumun toplumsal, maddi, manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe dönüştüren bir süreç olduğunu ifade eden Turhan, kültürel değişimle ilgili olarak şu bilgileri aktarır: "Kültür değişmesi bir cemiyetin siyasi yapısında, idari müesseselerinde ve toprağa yerleşme ve iskan tarzında, iman ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlarında maddi alet ve vasıtalarında, bunların kullanılmasında, toplumsal iktisadının dayandığı istihkak maddelerinin sarfında az çok meydana gelen değişimleri ihtiva eder." (2006, s. 49). Sosyal değişimin; sanayileşme, ekonomi, savaşlar, göçler gibi pek çok sebebinden bahsedilebilir. Ancak medyanın insan hayatına tesirinin artmasıyla, toplumsal değişim farklı bir boyut kazanmıştır. 20. yüzyılın sonlarından günümüze kadar televizyon ve özellikle de internetin etkisiyle küreselleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Bars'a göre, küreselleşme bilginin dünya genelinde kolay ve hızlı biçimde yayılmasını da beraberinde getirmiştir. Dünya genelinde ekonomik, siyasal, kültürel benzerlikler artmış; fikirler teknoloji sayesinde hızla yayılmış; sermaye dolaşımı hız kazanmış, millî devlet sınırlarını

aşan yeni ilişki biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler yeni nesillerin yetiştirilmesinde de yeni yönelimleri getirmiştir (2017, s. 218). Küreselleşmeyle birlikte insanlar ve toplumlar arası etkileşim hız kazanmış, klasik bir tabirle dünya küçük bir köy haline gelmiştir. Bu durum, en çok da kapalı toplumları etkileyerek toplumsal değişimlere sebep olmuştur. Gelişmiş toplumlarla etkileşim haline giren kapalı toplumlarda özenti kültürü artmış, hızlı bir entegrasyon süreci başlamıştır. Gelenek duvarlarının yıkılmaya başlaması da kültürüne bağlı toplumlarda toplumsal değişim ve yozlaşma tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal yapıda gerçekleşen olumlu ya da olumsuz bütün farklılaşmalar toplumsal değişim kavramıyla açıklanmıştır. Ancak çalışmamız, toplumsal değişimin olumlu yönlerinden ziyade sosyal çözülmeye sebep olan olumsuz yönleri üzerine oluşturulmuştur. Toplumsal değişimin olumsuz etkileri sonucu meydana gelen yozlaşma ya da toplumsal çözüme kavramı da yine sosyologların en çok üzerinde durduğu meselelerden biridir. “Yozlaşmak” sözlükte, “1. Özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, bozulmak, soysuzlaşmak, doğasındaki iyi nitelikleri sonradan yitirmek, tereddi etmek. 2. Manevi anlamda değer yargularını, özelliklerini ve niteliklerini yitirmek, bozulmak, dejenere olmak özünden uzaklaşmak” (TDK, 1998, s. 2465) şeklinde tanımlanmıştır. Her toplumun kendine has bir kültürü ve milli bir kimliği olduğu için; toplum, kültüründen uzaklaşmaya başladığında milli kimliğinden de taviz vermeye başlar. Toplumun öz kültürünün kaybolmaya başlaması, milli kimliğin zarar görmesini, toplumsal çözülmeyi yani yozlaşmayı beraberinde getirir. Türkdoğan’a göre çözüme, bir toplumu ayakta tutan inanç ve değer sistemlerinin etkinliklerini yitirmesi, sosyal müesseselerin yeni norm ve değerlere uyum sağlayamaması sürecidir (2004, s. 271). Özellikle modernizmin etkisini yoğun olarak hissettirdiği dönemlerden itibaren, toplumsal değişim ve yozlaşma sosyologların önemli araştırma konularından biri haline gelmiştir. O nedenle, yozlaşmayı anlamak için bir toplumun modernizm sürecine de göz atmak gerekir. Biçimsel olarak modernizm; genellikle derinleşme, üslupçuluk, içe dönme, teknik gösteriş, içsel olarak kendinden kuşku duymaya yönelik bir hareket ve Viktorya dönemi gerçekçiliğine karşı bir tepki şeklinde tarif edilmiştir (Marshall, 2005, s. 508). Berman’a göre modern olmak, “Kendimizi, bize serüven, iktidar, haz, ilerleme ve bunların yanı sıra kendimizin ve dünyanın dönüşümünü vaat eden, ama aynı zamanda, sahip olduğumuz, bildiğimiz, olduğumuz her şeyi imha etme tehdidini taşıyan bir ortamda bulunmamızdır. Marx’ın ifadesiyle de ‘katı olan her şeyin buharlaştığı’ bir evrenin parçası olmaktır.” (Akt. Harvey, 2010, s. 23- 24). Baudelarie de 1863’te yayımlanmış “Modern Hayatın Ressamı” başlıklı denemesinde moderniteyi, “Anlık olandır, geçip gidendir, olumsal olandır; sanatın yarısıdır; öteki yarısı ise, sonsuz olandır, değişmeyendir.” (Akt. Harvey, 2010, s. 23) şeklinde ifade etmiştir. Toplumların statik değil dinamik bir yapıya sahip olduğu düşünüldüğünde her toplumun zaman içinde çeşitli değişim ve dönüşümlere uğraması gayet normaldir. Harvey, moderniteyi “yaratıcı yıkma” imgesiyle açıklar ve “Daha önce yapılmış pek çok şeyi yıkmaksızın yeni bir dünya nasıl yaratılabilir?” sorusunu sorar. “Yumurtaları kırmadan omlet yapmak düpedüz olanaksızdır.” (2010, s. 29) teşbihiyle bazen değişim ve gelişim için geçmişin bazı kalıp değerlerinden feragat etmek gerektiğine vurgu yapar. Harvey, eski dünyanın küllerinden yepyeni bir dünya yaratmak amacıyla dini efsaneleri, geleneksel değerleri ve göreneklere dayalı yaşam tarzlarını toplumsal fayda sağlamak adına yıkmaya hazır epik bir kahraman olan Goethe’nin Faust’unu örnek gösterir (2010, s. 29). Modernizm, toplumu bir ya da birkaç yönüyle değil bütün yönleriyle etkileyen geniş yelpazeli bir kavramdır. Marshall’ın ifadeleriyle modernizm; yalnızca sanatla ilişkili bir hareket olmayıp zamanın teknolojik, siyasal ve ideolojik değişimleri ile gelişmelerini etkilemiş ayrıca onlar tarafından etkilenmiş, oldukça geniş kapsamlı bir entelektüel harekettir (2005, s. 508). Talcott, Parsons’ın yapısal farklılaşma olarak ele aldığı sürecin başlangıcına gönderme yaparak modernleşmeyi pek çok farklı yolla başlatılabilen bir süreç olarak değerlendirmiş ve en muhtemel olanın teknoloji ve değerlerdeki değişimlerle başlatılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Talcott’a

göre bu sürecin sonucunda, kurumlar çoğalır, geleneksel toplumların basit yapıları modern toplumların karmaşık yapılarına dönüşür (Akt. Marshall, 2005, s. 508).

Herakleitos'un, "Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir." düşüncesi doğrultusunda; insanlığın binlerce yıllık tarihinde hayatla mücadele edebilme, ihtiyaçları karşılayabilme, uyum sağlayabilme ve daha iyiyi arama çabası değişimleri de beraberinde getirmiştir. Ancak burada esas olan; değişim ve dönüşümün toplumun temel değerlerine zarar vermeden gelişime dönük olabilmesidir. Toplumsal değişimin pozitif yöndeki gelişmelerden ziyade toplumun öz yapısını bozacak şekilde şekilci bir karaktere bürünmesi yozlaşmayı ve kimlik kaybını ortaya çıkarmıştır. Gelişme ve değişmeyi şekilsel bir anlayışla değerlendiren anlayışların ortaya çıkması, toplumsal değişimin yozlaşmaya dönüşümünde etkin bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda özellikle de 1950 sonrası dünya düzeninde değişim ve yozlaşma kavramları toplumların temel problemlerinden biri haline gelmiştir. Harvey'e göre, 1960'lı yıllarda aydınların kültürel zevk üzerindeki otoritesinin yozlaşması ve bunun yerini "pop art"ın, popüler kültürün, gelip geçici modanın ve kitle zevkinin alması, kapitalist tüketimciliğin beyinsiz hedonizminin bir işareti gibi görülür (2010, s. 78). Bu bağlamda modernizmin, teknolojinin -özellikle de medyanın ve internetin-, modanın etkisiyle toplumsal değerlerin çöküntüye uğradığına dair eleştirel söylem, bilhassa gelenekçi ve dışa kapalı zümreler arasında son dönemde oldukça artmıştır. Esasında bu tartışmalar yeni olmayıp toplumsal değişimlere karşı olan düşünce yapılarına hemen her dönemde rastlanmıştır. Osmanlıda Tanzimat sonrası uygulamalar ve Cumhuriyet Dönemi inkılapları buna örnek gösterilebilir. Bazı zümreler değişimin her türüsüne sorgusuzca karşı çıkarken bazı aydın zümreler ise gelişmeye dönük değişimleri desteklemiş; toplumun özüne aykırı gelen, şekildeki değişimlere karşı çıkmışlardır. Bilindiği üzere; yanlış Batılılaşma konusu bir dönem Tanzimat romanında da işlenmiş olup o dönem, yozlaşma eleştirisinin edebiyattaki başlangıç noktası olarak değerlendirilmiştir.

Bütün bu bilgilerden hareketle, Türk- İslam inancıyla yoğrulmuş olan Anadolu kültürünün kendine özgü sosyo-kültürel yapısının özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında değişim ve dönüşüme uğrayarak yeniden şekillenmesinde; teknoloji, göç, kentleşme, medya, modernleşme, Batılılaşma, nesiller arası çatışma, popüler kültür, moda, tüketim kültürü, ferdileşme, sekülerleşme ve bunlara bağlı pek çok olgunun etkisinden bahsedilebilir. Bütün bu etkenlerin sonucunda meydana gelen olumsuz yöndeki değişim ve dönüşümlere karşı âşıkların tepkisel tutumu, hem onların Türk kültür tarihindeki misyonlarıyla hem de kültürel çözülmeye karşı milli duruşlarıyla açıklanabilir.

2. Toplumsal Değişim ve Yozlaşmanın 1970 Sonrası Âşıklık Geleneğine Yansımaları

Âşıklık geleneği; kökenleri İslamiyet öncesi ozan- baksı geleneğine kadar uzanan, Türk toplumunun binlerce yıllık hafızasını ve kültürel kodlarını bünyesinde taşıyan çok yönlü ve önemli bir müessesedir. Kültürün koruyucusu ve taşıyıcısı olan âşıklar, kadim Türk kültürünü geçmişten geleceğe aktararak önemli bir misyon üstlenmişlerdir. Gelenek mensubu âşıklar, farklı edebi tür ve şekiller kullanmak suretiyle toplumsal ya da bireysel içerikli şiirler meydana getirmiş; özellikle sosyal içerikli şiirleri vasıtasıyla toplumun sözcüsü rolünü de üzerlerine almışlardır. Âşıkların toplumsal meselelere bakışı, esasında mensubu oldukları toplumun genel düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal bir mesele olan sosyal değişim ve yozlaşma temaları da âşık şiirinde kendine yer bulmuştur. Âşıkların toplumsal değişim ve yozlaşmaya karşı bakış açısını tetkik etmek için, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye'deki toplumsal değişimlerde etkili olan medya ve göç kavramlarına değinmek gerekir. Bunun yanında, toplumun aynası kabul edilen âşıklık geleneğinin tekâmülündeki değişim süreçlerini; özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısındaki âşıklık geleneğinin durumunu tartışmak konumuz açısından önemlidir.

Fuad Köprülü'nün, "Sosyal hayat değiştikçe ona bağlı organlar mutlaka değişir." (Akt. Günay, 2008, s. 40) ifadeleriyle; Dursun Yıldırım'ın gelenekler için, "Onlar ait oldukları milletin ihtiyaçlarına uygun biçimde değişen, gelişen, ortadan kalkan veya parçalanarak yeni geleneklerin doğmasını sağlayan dinamik bir yapıya sahiptirler." (1998, s. 82) şeklindeki görüşü paralelinde âşıklık geleneği de devamlı olarak değişen toplumun en dinamik organlarından biri olmuştur. Âşık tarzı şiir geleneği, her değişim sürecinde yeniden şekillenmek ve yeni kültür ortamlarına ayak uydurmak suretiyle tekâmülüne devam etmiştir. Kökenleri İslamiyet öncesi ozan-baksı geleneğine kadar uzanan âşıklık geleneği de kendisini var eden toplumla birlikte mekâna, zamana ve koşullara göre çeşitli değişim ve dönüşüm süreçleri yaşamıştır. Köprülü, içtimai ve iktisadi zaruretle devamlı olarak değişen içtimai bünyenin eski ideolojileri ve sanat şekillerini öldürdüğünü belirtmiş (2004, s. 48) ancak âşıklık geleneği temel dinamiklerini koruyarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

Toplumsal değişimlerin sanayileşme, savaşlar, göçler, ekonomi, medya vb. etkenlerle hız kazandığı 20. yüzyılda, değişimden en fazla etkilenen zümrelerden biri de âşıklar olmuştur. Fuad Köprülü'ye göre, bilhassa Cumhuriyet rejiminden sonraki inkılaplar âşıklık geleneğini yaratan ve yaşatan toplumsal koşulları kökünden sarsmıştır. Köprülü, bu durumun sebebinin ideolojiler, mektep, gazete, sinema, radyo, sanayileşme gibi güçlü tesirleri olan etkenlere bağlı olarak yeni bir toplumsal nizam kurulmasına bağlamıştır (2004, s. 23- 24). 20. yüzyıla birlikte elektronik kültürün toplum hayatındaki etkisi artmış, bu durum âşıklık geleneği temsilcilerini de yok olma korkusuyla yeniden yüzleştirmiştir. Elektronik kültürün özellikle de medyanın gelenek üzerindeki etkisi en çok 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hissedilmeye başlanmıştır. Bu dönemden itibaren yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler, teknolojik ilerlemeyle birlikte ekonomik alanların ayrılması ve iletişim araçlarının yayılması âşıkları zor duruma düşürmüştür (Fidan, 2017, s. 20, 37).

1970'li yıllardan itibaren; kitle iletişim araçlarının tesiri hayatın her alanına nüfuz etmeye başladığı gibi kültür ve edebiyat alanlarında da geniş bir etki alanı oluşturmuştur. Bu durum; medyanın gelenek üzerindeki etkisi, medya- kültür ilişkisi, kültür değişimleri gibi konulara araştırmacıların ilgisi artmıştır. Medyanın kültür ve edebiyat üzerindeki etkisi üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış, âşıklık geleneği-medya ilişkisi de bu çalışmalar kapsamında incelenmiştir. Örneğin Nebi Özdemir'in (2015) medya, kültür ve edebiyat ilişkisinden bahsedilen eserinde; Türk kültürünün ve edebiyatının medyanın etkisiyle yaşadığı değişim ve dönüşüm süreçleri ele alınmış, küreselleşmenin temel dinamiği kabul edilen medyanın âşıklık geleneği üzerindeki etkisine de değinilmiştir. Eserde; sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarını kullanan âşık tarzı edebiyat geleneğinin geçmişten bugüne değişim ve dönüşüm süreçleri incelenmiştir. Özdemir, kültürün yaşatılmasında âşıklikların önemli işlevleri olduğuna değinerek âşıklık geleneği- medya ilişkisinin tarihinden ve âşıklık geleneğinin güncel durumundan bahsetmiştir (2015, s. 322-382). Yine, Süleyman Fidan'ın (2017) medya endüstrisi bağlamında âşıklık geleneğini incelediği eserinde de; kayıt teknolojilerinin gelişimi, göç, ekonomi, eğitim gibi etkenlerin müzik ve edebiyat gibi kültür- sanat alanlarını şekillendirmesine vurgu yapılmıştır. Eserde, esasen sözlü kültür ortamında gelişen âşıklık geleneğinin özellikle elektronik kültür ortamlarındaki değişim ve dönüşüm süreçlerine ayrıntılı olarak yer verilmiş; medyanın etkisiyle ortaya çıkan yeni âşık tipinin değişen kültür ortamlarına uyum sağlama ve var olma süreçlerine değinilmiştir.

1970'lerden sonra elektronik kültürün etkisini yoğun bir şekilde hissederek doğal bağlamlarından uzaklaşan âşıklar, önceleri geleneğin yok olacağı kaygısıyla karşı çıktıkları teknolojiye ve kitle iletişim araçlarından beslenmeye başlamış; medyanın gücünden faydalanmak isteyen çağdaş bir âşık modeli belirlemiştir. Özdemir'in ifadesine göre

medyanın ortaya çıkışıyla birlikte âşıklık geleneğinin temelleri de değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır (2015, s. 347).

Radyo, televizyon, plak, kaset dönemlerinden sonra 2000'li yıllarda internet dönemine geçilmiştir. Günümüzde sosyal medya ve Youtube uygulamalarıyla; geleneğin temsilcileri bir yandan daha büyük bir kitleye ulaşmış diğer yandan da tanınırlıklarını artırarak yerellikten ulusallığa hatta evrenselliğe doğru adım atmışlardır. Küreselleşen dünyada kitle iletişim araçlarının gücünden faydalanmak isteyen yenilikçi âşıklar; icra yöntemleri bağlamında kendilerini geliştirerek popüler kültüre ayak uydurmayı başarmışlardır. Nebi Özdemir, kitle iletişim araçlarının âşıklık geleneğinin dönüşümünde "gelenek canlandırıcı" özelliğinden bahsetmiş, âşıklık geleneği mensuplarını "klasik" ve "çağdaş" olarak ikiye ayırmıştır. Özdemir, klasik yani zamana uyum sağlayamayan, kendini yenileyemeyen âşıkları "donmuş gelenek savunucuları/tutsakları/kolaycılar" olarak nitelendirmiştir (2015, s. 188- 189). Bu bağlamda; köylü âşık tipinden kentli âşık tipine, geleneksel âşık tipinden çağdaş âşık tipine, fiziki ortamlarda icra yapan âşık tipinden medya ortamlarında icrasını gerçekleştiren âşık tipine ve sıradan âşık tipinden sanatkâr âşık tipine geçiş serüveni; donmuş gelenek savunucularıyla gelişime açık gelenek savunucularını da bir bakıma karşı karşıya getirmiştir. Geleneksel âşık tipi kimliğinden sıyrılamayan gelenek temsilcileri; değişime karşı durmuş, çağdaş âşık tipine hep bir şüpheyle ve eleştirel bakış açısıyla yaklaşmışlardır. O nedenle değişim ve yozlaşma kavramları göreceli olup âşıklık geleneğinde toplumsal değişim ve yozlaşmadan bahsedilirken her değişim ve dönüşümü yozlaşma çizgisinde gören düşüncelere karşı temkinli olmak gerekir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojileşmeyle (medya) birlikte Türkiye'de toplumsal değişime sebep olan en önemli etkenlerden biri de köyden kente ve yurt dışına yapılan göçlerdir. Çeşitli ekonomik ve sosyolojik sebeplere bağlı olarak meydana gelen göçler; 1950'den 1980'e kadar geçen süreçte kırsaldan kente yönelen göç, 1980'den sonra kentten kente göç şeklinde devam ederek niteliğini değiştirmiştir (Yılmaz, 2022, s. 804). Köyden kente başlayan göçler, toplumsal ve kültürel pek çok problemi de kent ortamına taşımıştır. Kentleşme ve kentlileşme sorunu, şehirlere göçmüş ancak köyden kopamamış büyük bir kitleyi doğurmuştur. Köyden şehre yapılan göçlerle birlikte köy ortamında sıkışıp kalan halk bilimi çalışmaları da geç de olsa kent ortamına taşınmıştır (Yılmaz, 2022, s. 812- 813). Özellikle 1970 sonrası dönemde, birçok âşık hem ekonomik hem de sanatsal kaygılarla büyük kentlere göçmüştür. Göç ve teknolojileşme olguları; âşıklık geleneğinin aktörlerinin yeni bağlamlarda, yeni kimliklerle geleneği icra etme gayretlerini ortaya çıkarmıştır (Fidan, 2017, s. 39). Köyden kente göçler sonucu âşıklık geleneğinde köylü âşık-kentli âşık ayrımı yeniden belirginleşmiştir. Köyden kente göçen âşıkların birçoğu, her ne kadar şehir hayatına uyum sağlamaya çalışsa da köyden tamamen kopamamıştır. Hatta bazı âşıklar köyle kent arasında sıkıştığı için sanatını bir adım öteye taşıyamamıştır. Öyle ki âşıklar arasında halen köyünün ağız özelliklerini kullanan, telaffuzda sorun yaşadığı için sözleri tam olarak anlaşılmayan, sazda ve sözde yetkinleşememiş pek çok örnekte bahsedilebilir. Bunun yanında; zamana, mekâna ve koşullara uyum sağlayarak kendini güncelleyebilen, dönemin gereklerini yerine getirerek kendini geliştiren ideal âşık tipleri de görülmüştür. Bu âşıklar içerisinde sosyal medya fenomeni olan, türkülerini ve şiirlerini milyonlarca etkileşim alan Âşık Maksut Feryadi, Âşık Sıtkı Eminoğlu, Âşık Hacı Gürhan, Âşık Orhan Üstündağ, Âşık Mürsel Sinan gibi köy kökenli âşıklar örnek teşkil etmektedir. Köprülü'ye göre köy âşıklarının ideal tipi şehir âşıklarıdır (2004, s. 36) ve Anadolu'nun üçra köşelerinde âşıklık sanatına yeteneği olan gençler için televizyonda ya da internet ortamında gördüğü bu âşıklar önemli birer rol modelidir. Günümüzde medyanın, ekonominin, eğitimin ve icra ortamlarının etkisiyle köy âşığıyla kent âşığı arasındaki kalite farkı üst seviyedir. Kent âşıklarının sosyal hayatla iç içe bulunması, zengin icra ortamlarına

ve imkân çeşitliliğine sahip olması onları köy âşıklarından farklı kılmıştır. Yılmaz'a göre 2000'li yıllardan sonra, Türkiye'de halkbilimi çalışmaları kentleşme odağında önemli bir ivme yakalamış, özellikle âşıklık geleneğinden hareketle âşıkların ve geleneğin kent ortamındaki durumu çok yönlü çözümlemeye tabi tutulmuştur. Bu şekilde halkbiliminin diğer araştırma konularının da kentleşme odağında yaşanan kültürel değişim ve dönüşüm çerçevesinde araştırılmasının önü açılmıştır (2022, s. 808). Pınar Alakuş da (2017); âşık-kent ilişkisini çözümleyen çalışmasında göç, kentleşme, kentleşme, kent ortamındaki âşıklık geleneği, kent imgesi, gurbet, kentli âşık, köylülük gibi kavramlara açıklık getirmiştir.

Özkul Çobanoğlu'nun görüşlerinden hareketle; göç olgusu, özellikle 1960'lardan itibaren elektronik kültürle birlikte âşıklık geleneği üzerinde geniş bir etki uyandırmıştır. Özellikle 1960'larda başlayan dış göç, genel olarak âşık edebiyatı tarzının 1960'ların sonrasında elektronik kültür ortamına geçiş sürecini hızlandırmıştır. Dış göçler, genellikle Anadolu'da âşıklık geleneğinin güçlü bir şekilde yaşatıldığı şehirlerden gerçekleştiği için işçilerin yaşadığı sosyo- kültürel pek çok sorun âşık tarzı şiir geleneğinin yeni temaları haline almıştır. Bu durum, zaten geleneğin konuları arasında yer alan gurbet olgusunun farklı bir şekil alarak yeniden âşıkların repertuarına girmesini sağlamıştır (Çobanoğlu, 2000, s. 153-156). Göçlerin doğal sonucu olarak, Köprülü'nün de bahsettiği (2004, s. 48) içtimai ve iktisadi zaruretlerden doğan değişimler, âşık tarzı şiir geleneğinin tematik olarak çeşitlenmesini ve zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. 1960 sonrası yaşanan dış göçler sonunda, gurbette "Türk", Türkiye'de "gurbetçi" olarak adlandırılan ve tam anlamıyla konumlandırılmamış bir zümre ortaya çıkmıştır. Bu zümrenin gurbet hayatına uyum sağlama sürecinde yaşadığı sıkıntılar, sonrasında gurbetçilerin sonraki nesillerinde ortaya çıkacak olan özentî kültürü ve kuşak çatışması problemleri örneklerde görüleceği üzere âşık şiirine de aksetmiştir.

2000'li yıllardan itibaren, internetin toplum hayatına girmesi hem toplumsal değişimi hızlandırmış hem de âşıklık geleneği temsilcileri için yeni bir alan oluşturmuştur. İnternetin olumlu olduğu kadar kültürel bağlamdaki bazı olumsuz etkileri âşıkların da dikkatini çekmiş; âşıklar yozlaşmaya varan toplumsal değişime, taşlama türündeki şiirleriyle karşı durmuşlardır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadarki süreçte; teknolojinin, internetin, sosyal medyanın, modanın, iç-dış göçlerin, ekonomik koşulların, özentî kültürünün vs. toplumdaki etkisini artırması sonucu sosyal hayatın hızlı bir şekilde değişim ve dönüşüme uğraması; âşıkların yozlaşma kaygısını dile getirdiği şiirleri doğurmuştur. Çelikten'e göre, medyanın gelişmesiyle birlikte Batı kültürü Türk toplumsal yapısını hızlı bir şekilde etkilemiş ve bu durum âşıkların şiirlerinde sıklıkla dile getirilmiştir. Bu süreçte bireyin dış görünüşünden kendi öz değerlerine yaklaşımına, dinlediği müzikten yediği yemeğe, inanç dünyasından ahlâkî yapısına, dili kullanımından geleneğe sahip çıkışına kadar hemen her alanda ciddi değişimler yaşanmıştır. Âşıklar da toplumda yaşanan olumsuz durumların birçoğunu Batı kültür yapısını merkeze alan zihniyet değişimine bağlamışlardır (2021, s. 50).

Âşıklık geleneğinin ozan- baksı geleneğinden günümüze kadarki değişim ve dönüşüm sürecinden, özellikle de konumuzla ilgili olarak 1970 sonrası durumundan bahsettikten sonra; bu bölümde 1970 sonrası âşıklık geleneğinin önde gelen mensuplarının (Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Reyhani, Maksut Feryadi, Mürsel Sinan) toplumsal değişim ve yozlaşmaya karşı eleştirel tutumlarını ortaya koyan şiirlerine yer verilmiştir. Mensubu oldukları geleneğin yaratıcısı, icracısı, koruyucusu ve nakledicisi niteliklerini taşıyan bu âşıklar, toplumsal değişim ve yozlaşma temalarını şiirlerinde kendi bakış açılarıyla işlemişlerdir. Toplumu gözlemleyen ve halkın nabzını tutan bu âşıklar, kendi çizdikleri kültür dairesi dışındaki değişimlere karşı çıkmış; yaşanan toplumsal değişimleri bozulma, özden uzaklaşma, benlik yitimi, kimlik kaybı vs. olarak telakki etmişlerdir. Bu

açıdan bakıldığında, âşıkların toplumsal değişim meselesine temkinli yaklaştığı ve değerleri koruma refleksine bağlı olarak tepki gösterdikleri söylenebilir. 1970 sonrasında gelenekte söz sahibi olmuş beş âşığın (Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Reyhani, Âşık Mürsel Sinan, Âşık Maksut Koca) toplumsal değişim ve yozlaşmadan duydukları rahatsızlığı dile getirdikleri şiirler problem durumunun tespiti açısından önemlidir. Bu doğrultuda toplumsal değişim ve yozlaşma kavramları sekiz başlık altında tasnif edilmiş ve yukarıda bahsedilen âşıkların şiirlerinden alınan örnekler bu tasnif doğrultusunda incelenmiştir.

2.1. Kültürel Değerlerde Değişim ve Yozlaşma

Toplumun özü kültürdür ve kültürdeki değişimler ve bozulmalar yozlaşmayı da beraberinde getirir. Kültürünü yitiren toplumlar başka toplumların etkisinde kalarak özünden uzaklaşır. Hilmi Ziya Ülken'e göre kültürel değişim kavramı, bir kültürün davranış modellerinde veya tiplerinde meydana gelen başkalaşmadır (altération). Kültür değişmesi dış sebepten (endogène) veya iç sebepten (exogène), bir kısma veya bütüne ait olabilir. İç sebepten doğan değişmelerin kökü onların doğduğu kültürün içindedir. Dış sebepli değişmeler ise yabancı kültürlerden gelen kültür-alma veya yayılma (diffusion) neticesinde meydana gelir. İlkel toplumlar kültürleri çok gelişmiş olan toplumlarla temasa geldikleri zaman bütün halinde değişmelere çok rastlanır. (1969, s. 74). Ülken, kültür değişmesinin önemli sebeplerinden biri olarak da nüfusun şehirlerde merkezleşmesini, gittikçe artan bireyselleşme ve dünyalaşmadan (sécularisation) ibaret bir toplumun doğmasını görür (1969, s. 276). Ülken'in bu konudaki, "Bütün halindeki değişmelerde, kültür geleneğindeki unsurlar toptan sarsılarak sonunda birlik kaybolur. Böyle bir durumda yabancı kültür hâkim olur ve yerli kültür onun hükmü altına girer yahut onun tarafından, yutulur. Eskiden bazı izler kalsa bile ancak 'kalıntı' halinde yaşarlar." (1969, s. 74) ifadeleri özden kopuşun bir toplum için oluşturduğu tehdidi ortaya koyar.

Âşıklık geleneği mensubu şairler de toplumun değişerek öz kültüründen uzaklaşması karşısında duydukları rahatsızlıkları şiirlerine taşımışlardır. Âşık Şeref Taşlıova'nın "Yazık Oldu" (Aslan, 2016, s. 151-153), "Arıza Vardır" (Aslan, 2016, s. 159); Âşık Murat Çobanoğlu'nun "Bilmiyor" (Kafkasyalı, 1998, s. 199), "Olmuş" (Kafkasyalı, 1998, s. 254), "Bozulmuş" (Kafkasyalı, 1998, s. 254); Âşık Reyhani'nin "Âşık Mihmani'ye Mektup" (Düzgün, 1997, s. 107-108), "Çok Şükür" (Düzgün, 1997, s. 86); Âşık Mürsel Sinan'ın "Taşa Döndük" (Gelekçi, 2007, s. 273-274), "Anadolu'm İhmal Edilmiş" (Gelekçi, 2007, s. 387-388), "İşin İçinden" (Gelekçi, 2007, s. 410-411); Âşık Maksut Koca'nın "Mehmet Emmi-1-2" (Bolçay, 2012, s. 257-258), "Gül Pazarında" (Bolçay, 2012, s. 296) şiirlerinden alınan aşağıdaki örneklerde; kültürel değerlerdeki bozulmanın sebepleri, sonuçları, çeşitleri ve etkileri üzerine âşıkların tepkileri ortaya konmuştur:

Yanlış yollarda yürüdüük/ Ağaç olmadan çürüdüük/ Kısa zamanda kuruduk/ Özümüze yazık oldu (Aslan, 2016, s. 151)

Beynimizi götürdüler/ Bizi yedi bitirdiler/ Medeniyet getirdiler/ Dozlarda arıza vardır (Aslan, 2016, s. 159)

Yirminci aşırın sonuna kaldık/ Kızı ana oğul baba bilmiyor/ Meyhaneler doldu cami boşaldı/ Hafız namaz hoca dua bilmiyor (Kafkasyalı, 1998, s. 199)

Saz aşığı oldu filim yıldızı/ Maşallah yenilik gösterdi hızı/ Hele bir gör mini etekli kıızı/ Maksi etek yorgan oldu gel hele (Düzgün, 1997, s. 107-108)

Köylüler fukara göçenler evsiz/ Oy verenler üzgün mebuslar arsız/ Türk olanlar Türklüğünden habersiz/ Gördüm Anadolu'm ihmal edilmiş (Gelekçi, 2007, s. 387-388)

Kültürümüz ele gitti/ Terbiyemiz sele gitti/ Müziğimiz yele gitti/ Cazla mazla çağ ataldık (Gelekçi, 2007, s. 536).

Elimizden akıl almaz göç oldu/O eski düğünler, hoş günler öldü/Üç yüz hane köyden yetmiş ev kaldı/Dağıldı koskoca köy Mehmet emmi (Bolçay, 2012, s. 257)

Dem-i devran, çarkı zaman değişti/ Bakır kıymet gördü lel pazarında/ Namertler türedi, meydan değişti/ Karınca şahlandı fil pazarında (Bolçay, 2012, s. 296).

2.2. Dilde Değişim ve Yozlaşma

Toplumsal değişim ve buna bağlı yozlaşmanın günümüzde en yoğun yaşandığı alanlardan biri de dildir. Dil, kültürün en önemli unsuru olduğundan dilin bozulması toplumun kültürel çöküşünün hızlanmasına sebep olur. Türk dil bilgisi kurallarına aykırı olarak Türkçeye sokulan her türlü yabancı sözcük ve yabancı kurallı kullanım bir virüs gibi dilin sesletim ve yazım kurallarına aykırı düşmekte, Türkçenin doğallığını, zenginliğini ve öz benliğini bozmakta ve bu sorun dilin yozlaşması olarak tanımlanmaktadır (Tosun, 2005, s. 146). Sade bir Türkçe kullanılması ve dilin yabancı etkilerden kurtarılması meselesi Türk edebiyatında yaklaşık bir buçuk asırdan beri tartışlagelmiştir. Mehmet Kaplan, “*Kültür ve Dil*” adlı eserinde (1983) dili kültürün temeli olarak değerlendirmiş; Türk milletini bugün millet olarak yaşatan temel değerleri, müesseseleri, eserleri ve en küçük kelimesine kadar sanat eseri olan dili düzenin manevi koruyucusu kabul etmiştir (1983, s. 269). İlhan Başgöz de devlet milliyetçiliğinde halk edebiyatını milli şuurun ana kaynağı olarak görmüş; milli dili muhafaza eden, Arap ve Fars etkilerini sınırlayan, halk şiirini sonraki nesillere aktaran ve yaratan Türk ozanlarından bahsetmiştir (1972, s. 168).

Günümüzde dildeki değişim ve yozlaşma, kitle iletişim araçlarının etkisiyle üst boyutlara taşınmıştır. Özellikle reklamlarda ve sosyal medyada kullanılan dil, Türkçe cümlelerin arasında yabancı kelimeler kullanma akımı, hızla artan yabancı tabelalar, Türkçe kelimelerin telaffuzunda yapılan değişimler dildeki yozlaşmanın göstergeleridir. Kültürün bütün alanlarında olduğu gibi kullandıkları sade Türkçeyle Türk dilinin de koruyucusu rolünü üstlenen âşıklar, dildeki yozlaşmaya karşı tepkilerini şiirleriyle dile getirmişlerdir. Âşıklar şiirlerinde; dilin korunması, Türkçeye sahip çıkılması, yabancı kelimelerin dile sokulmaması hususlarındaki hassasiyetlerini ortaya koymuşlardır.

Âşık Şeref Taşlıova'nın “*Yazık Oldu*” (Aslan, 2016, s. 152), “*Yunus Emre*” (Aslan, 2016, s. 155); Âşık Reyhani'nin “*Neresi Bizim*” (Aşır, 2009, s. 167- 168); Âşık Mürsel Sinan'ın “*Vah Türkiye'm Vah*” (Gelekçi, 2007, s. 496-497); Âşık Maksut Koca'nın “*Üçüncü Gurbet*” (Gökçen, 2015, s. 226) şiirlerinden alınan aşağıdaki örneklerde âşıkların dilin bozulmasından, tahrir edilmesinden ve yabancılaşmasından duyduğu rahatsızlık dile getirilmiştir:

Saksıda gül başkalandı/ Kovanda bal başkalandı/Ağızda dil başkalandı/ Yazımıza yazık oldu (Aslan, 2016, s. 152)

Irmakları çay eyledik/ Birçok şeyi pay eyledik/ Türk Dili'ni zay eyledik/ Uyan Yunus Emre'm uyan! (Aslan, 2016, s. 155)

Türkçe tahribine giren sözler mi/ TRT'yi işgal eden cazlar mı/ Soyunmaya sanat diyen kızlar mı/ Söylen bu vatanın neresi bizim (Aşır, 2009, s. 167)

Otel, han, hamamın ismi yabancı/ Özü Türk olanın ismi yabancı/ Fırın, lokantanın ismi yabancı/ Gül gibi solmuşsun vah Türkiye'm vah// Manavın, kahvenin ismi İngiliz Rengi Amerikan cismi İngiliz Ressam Türk'tür amma resmi İngiliz Sen seni çalmışsın vah Türkiye'm vah (Gelekçi, 2007, s. 496-497)

Eskisinden beter oldu halimiz/ Zehir oldu ekmeğimiz, balımız/ Dilimize hasret kaldı dilimiz/ Üçüncü gurbette perişan olduk (Gökçen, 2015, s. 226)

2.3. Bilimde- Sanatta Değişim ve Yozlaşma

Toplumsal değişim ve yozlaşma meselesi günümüzde bilim ve sanat alanlarına da sirayet etmiştir. Sanatkârların ve bilim adamlarının yetiştikleri kültür çevresinden kendilerini soyutlamaları mümkün değildir. Sanatçının ya da bilim insanlarının öz kültürlerini yok sayarak başka kültürlerle özenmesi, taklide yönelmesi, kendinden uzaklaşması, sanatını metalaştırarak ekonomik bir gayeye dönüştürmesi sanattaki yozlaşma olarak değerlendirilebilir. Sanatın farklı dallarında özden uzaklaşılması ve özentinin artması âşıkların da dikkatini çekmiş, âşıklar şiirlerinde sanattaki yozlaşmaya karşı tepkilerini dile getirmişlerdir. Âşıklar özellikle kendi sanatları üzerindeki yozlaşmayı daha çok işlemiş; âşıklık sanatının ve buna bağlı unsurların değişimi üzerinden sanattaki yozlaşmayı şiirlerine taşımışlardır. Genellikle gitarı ve sazı sembol olarak kullanmış; Batılılaşmayı gitar, milli kültürü saz sembolleri üzerinden ele almışlardır. Nail Tan da (1972) halk müziğinin yozlaşmasıyla ilgili çalışmasında bu hususa dikkat çekmiştir:

"Bağlamamıza elektrik bağlandı, elektrobağlama oldu. Akordu değiştirildi, gitara benzetildi. Diğer taraftan gitar-bağlama karışımı yeni çalgılar ortaya çıktı. Üçgen biçimli çalgılar ezgilerimizi çalar oldular. Ulumalar, çığlıklar türkülerimizin içine girdi. Bunları yapanlar sanatçı (?) unvanıyla anılmaya başlandı." (1972, s. 14).

Nebi Özdemir, âşıklık geleneğindeki değişim ve yozlaşmanın temel nedenleri olarak; ulaşım, iletişim, teknoloji gibi alanlarda yaşanan gelişmelerle birlikte kente göç olgusuna vurgu yapar (2015, s. 347). Sanatta olduğu gibi bilimdeki yozlaşmaya da değinen âşıklar; ilimden kaçan, akıldan uzak bir toplumdan şikâyet etmiş; okuma alışkanlığının kaybolmasından, cahillerin kendini âlimlerden üstün tutmasından yakınmışlardır.

Şeref Taşlıova'nın *"Yazık Oldu"* (Aslan, 2016, s. 152)", *"Yunus Emre"* (Aslan, 2016, s. 155- 156), *"Arıza Vardır"* (Aslan, 2016, s. 158- 159); Âşık Reyhani'nin *"Neresi Bizim"* (Aşır, 2009, s. 167- 168); Âşık Mürsel Sinan'ın *"Güler misin Ağlar mısın"* (Gelekçi, 2007, s. 210- 211), *"Ölüleri Seviyoruz"* (Gelekçi, 2007, s. 249- 250), *"Vah Türkiye'm Vah"* (Gelekçi, 2007, s. 497- 498) şiirlerinde bilim ve sanattaki yozlaşmayı yansıtan örnekler mevcuttur:

Şeref der ki uyuttular/ Bizi kenara attılar/ Gitarı emsal tuttular/ Sazımıza yazık oldu (Aslan, 2016, s. 152)

İnsanda çalım değişti/ Petekte balım değişti/ Dediğin ilim değişti/Uyan Yunus Emre'm uyan! (Aslan, 2016, s. 155)

Şeref der geldik nazara/ Fitnelik çıktı pazara/ Âşıklık bitmek üzere/ Uyan Yunus Emre'm uyan! (Aslan, 2016, s. 156)

Mekân bozuk müzik cırtlak/ Kıyafetler patlak patlak/ Sofra dolu kafa çatlak/Tuzlarda arıza vardır (Aslan, 2016, s. 159)

Kitaplar var okunmuyor/ Tezgâhlar var dokunmuyor/ Cahil de âlimim diyor/ Güler misin ağlar mısın (Gelekçi, 2007, s. 211)

Bilim görsek ürkeriz biz/ Yanlışlığa sarkarız biz/ Akıllıdan korkarız biz/ Delileri seviyoruz (Gelekçi, 2007, s. 249)

Sazı gitar yaptık türkü yabancı/ Şarkıcı Türk amma şarkı yabancı/ Devşirme, misyoner, çarkı yabancı/ Keleğe gelmişsin vah Türkiye'm vah (Gelekçi, 2007, s. 497)

Reyhânî söyler sözü moderin/ Bilmem kim eylesin bizi moderin/ Kırk yıllık aşığın sazı moderin/ Söylen bu vatanın neresi bizim (Aşır, 2009, s. 168)

2.4. Ahlaki Değerlerde Değişim ve Yozlaşma

Ahlak, “İnsan topluluklarınca zamanla benimsenen, fertlerin birbirleriyle aile, toplum, devlet ve bütün insanlarla ilişkilerini düzenleyen kurallar, ilkeler ve inançlar bütünüdür (Bolay, 2004, s. 22)”. Bu bütünlüğün bozulması ahlaki yönden çöküşü de beraberinde getirir. Bu çöküşün bireylerden topluma sirayet etmesi ise ahlaki açıdan o toplumu özünden koparır. Birçok araştırmada dini ve ahlaki yozlaşma birlikte ele alınmıştır. Ancak İslam inancının en önemli unsurlarından biri ahlak olmakla birlikte ahlaki sadece dine bağlı olarak incelemek bızce doğru bir yaklaşım değildir. O nedenle çalışmamızda ahlaki yozlaşma ve dini yozlaşma farklı başlıklar altında incelenmiştir. Ahlaki değerlerde değişim ve yozlaşma meselesi de âşık şiirinde en çok ele alınan konulardan biri olmuştur. Günümüzde; ahlaki değerlerden uzaklaşma, moda, sosyal medya, müstehcenliğin sıradanlaşması, Batı’ya özentisi, giyim- kuşamdaki değişimler, erkek-kadın ilişkileri, eğlence kültüründeki yabancılaşma, insan ilişkilerindeki zayıflama, aile bağlarındaki çözülme, sevgi ve saygıdaki değişimler ahlaki yozlaşma kavramı içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmamızda yer verdiğimiz âşıklar da toplumun ahlaki açıdan yozlaşmasına kayıtsız kalmamış, şiirlerinde bu konuyu dile getirmişlerdir:

Âşık Şeref Taşlıova’nın, “Derin Derin” (Aslan, 2016, s. 63-64), “Yazık Oldu” (Aslan, 2016, s. 151- 153), “Arıza Vardır” (Aslan, 2016, s. 158- 159), “Söz mü Kaldı” (Aslan, 2016, s. 163- 165), “Ezen Ezene” (Aslan, 2016, s. 165-166); Âşık Reyhani’nin, “Külü Acı Eylediler” (Aşır, 2009, s. 70-71), “Neresi Bizim” (Aslan, 2016, s. 167-168); Âşık Murat Çobanoğlu’nun, “Kusur mu Etmiş” (Yürük, 2019, s. 105), “Bilmiyor” (Yürük, 2019, s. 107-108); Âşık Mürsel Sinan’ın, “Ayşe’im (Gelekçi, 2007, s. 315-316), “Kalmadı” (Gelekçi, 2007, s. 415-416), “Şeherin Halına Bak” (Gelekçi, 2007, s. 481-482); Âşık Maksut Koca’nın, “Usandım” (Gökçen, 2015, s. 157) şiirlerinden alınan aşağıdaki örnekler ahlaki yozlaşmaya karşı âşıkların bakış açısını ortaya koymuştur:

Edep hayâyı pay ettik/ Ahlaksızlığı huy ettik/ Gelenekleri zay ettik/ Sazlarda arıza vardır.
(Aslan, 2016, s. 159)

Aslan der bakın dünyaya/ Aslından ayrılmış maya/ Kayıp olmuş abır haya/ Utanacak yüz mü kaldı (Aslan, 2006, s. 165)

Kaptan olan gemisini yüzdürür, Bazısı kırkında kendin azdırır, Karısını çiril çıplak gezdirir, Kocasını dövmüş, kusur mu etmiş (Yürük, 2009, s. 105- 106)

Parmakları oje, dudaklar boya/ Kadınlar atlıdır, erkekler yaya/ Mini etek çıktı, kalmadı hayâ/ İğne iplik, gömlek yama bilmiyor (Yürük, 2019, s. 107)

Hayallere daldırdılar/ Ar hayâyı kaldırdılar/ Medenice saldırdılar/ Karımıza kızımıza (Aşır, 2009, s. 71)

Pansiyon yaptılar evi otağı/ Eroin yaptılar balı peteği/ Şar köyden Mersin’e fuluş yatağı/ Söylen bu vatanın neresi bizim (Aşır, 2009, s. 167)

Hasan isim değiştirir Hans eder/ Popu, topu, copu o finans eder/ Vergi vermez Havai’de dans eder/ Hele şu dürzünün dölüne bir bak (Gelekçi, 2007, s. 481)

Bu gidişle hep değerler yıkılır Bu işin içinden çok zor çıkılır Bey kumara, hanım bara takılır Hele cüzdanına, puluna bir bak (Gelekçi, 2007, s. 482)

Ne kalpte huzur var, ne ağızda tat/ Duygular yok oldu, dostluklar berbat/ Anayı, babayı tanımaz evlat/ Üçüncü gurbette perişan olduk (Gökçen, 2015, s. 226)

2.5. Dini Değerlerde Değişim ve Yozlaşma

Toplumsal değişim ve buna bağlı ortaya çıkan yozlaşmanın özellikle son dönemlerde yoğun olarak tartışıldığı alanlardan biri de dindir. Dinin çıkar amaçlı

kullanılarak suistimal edilmesi, Kur'an'daki İslam'dan farklı bir İslam anlayışı meydana getirme çabaları, dini özünden ve kaynağından uzaklaştırarak inancın temellerini yok etmeye dönük uygulamalar, dindeki saptırmalar, dini uygulamalarda yapılan her tür zorlamalar, din adamlarının liyakatsizleşmesi gibi sorunlar bu alandaki yozlaşmanın göstergeleri olarak kabul edilebilir. Âşıklar da dindeki yozlaşma karşısındaki tepkilerini de şiir vasıtasıyla ortaya koymuşlardır:

Âşık Şeref Taşlıova'nın, "Ezen Ezene" (Aslan, 2016, s. 63-64), Âşık Murat Çobanoğlu'nun, "Bilmiyor" (Kafkasyalı, 1998, s. 199), "Bozulmuş" (Kafkasyalı, 1998, s. 254); Âşık Reyhani'nin, "Yok Artık" (Aşır, 2009, s. 166-167); Mürsel Sinan'ın "Gan Ağlıyor" (Gelekçi, 2007, s. 198) şiirlerinden aşağıda verdiğimiz örnekler dini değerlerdeki yozlaşmaya örnek gösterilebilir:

Şeref der aman Allah'ım!/Değişti zaman Allah'ım/Nasip et hemen Allah'ım/ Günahta yüzen yüzene (Aslan, 2016, s. 166)

Yirminci asrın sonuna kaldık/ Kızı ana, oğul baba bilmiyor/Meyhaneler doldu cami boşaldı/ Hafız namaz, hoca dua bilmiyor (Kafkasyalı, 1998, s. 199)

Söz çok olur inmeyelim derine/Kadın var ki kan kusturur erine/ İslam'ın şartını sorsan birine/ Dudak durur, dil sayabilmiyor (Kafkasyalı, 1998, s. 199)

Düşmanın da olsa kesme selamı/ Hak sevmiş yaratmış bunca âlemi/ Doğru söze katıştırmış kelamı/ Tastikli mühürlü ferman bozulmuş (Kafkasyalı, 1998, s. 254)

Reyhani'yem görmem gözüm kör ise/ Demokrasi var demeyin zor ise/ Şeriatsız İslamiyet var ise/ Camiye seccade sermek yok artık (Aşır, 2009, s. 166-167)

Bülbül keçif öz gülünnen/ Gül de keçif bülbülünnen/ Cahil sofunun elinnen/ Din gedif iman ağlıyor (Gelekçi, 2007, s. 198)

2.6. Sosyal Değerlerde Değişim ve Yozlaşma

Bir topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin bütünlüğü bozacak şekilde gevşemesi, bir toplumu ayakta tutan inanç ve değerlere uyum sağlayamaması, bir toplumda maddi ve manevi kültür unsurlarının bir araya gelerek bir anlam ifade edecek ve işleyen bir bütünü meydana getirecek tarzda birbirlerini tamamlayamama hali toplumda sosyal çözülmeyi ortaya çıkarmaktadır (Bilgiseven, 1995, s. 297). Sosyoloji disiplinin kurucularından olan Durkheim, sosyal değişimin temelinde teknolojiyi esas neden olarak görmüş toplumsal çözülmeyi "Toplumsal İşbölümü" adlı doktora tezinde "anomi" (kuralsızlık) kavramı üzerinden incelemiştir. Durkheim'e göre zaman zaman toplumsal davranışları ve hedefleri belirleyen manevi değerler mekanizması bireyler arasında bozulabilir. Bu bozulma toplumda yaşanırsa anomi görülür (Akt. Kasapoğlu, 2019, s. 7- 8). Türkdoğan'a göre anomi durumunda; bir yandan en yakın çevre içinde fertler arasında kurulan ilişki gevşemekte, öte yandan da geleneksel toplumlara has kurallara uygun davranılması ve yaptırımların etkinliği zayıflamaktadır. Genel anlamda ferdin bu yozlaştırılmasına "anomi" denir (2004, s. 130). Bu ifadelerden hareketle; özellikle geleneksel toplumlarda yozlaşmanın toplumun geneline sirayet etmesi, toplumsal normların etkisini yitirmesi ve buna bağlı olarak çözümlenin hızlanması; o toplumun kimliğini kaybetmesine, kendine yabancılaşmasına ve nihai olarak başka kültürlerin hâkimiyetine girmesine yol açabilir. Modern toplumdaki değişen aile yapıları ve insan ilişkileri, sosyal medya ve internetin etkisi, göç, kontrolsüz şehirleşme, dışa bağlılığın artması, moda kültürü, hedonist bir toplumun ortaya çıkışı, kapitalizm, kuşaklar arası çatışma vs. toplumsal çözülmeyi artıran etmenlerdir. Türk toplumunda da değişen ve bozulan toplum yapısına, kaybolan değerlere ve sosyal hayattaki çözümlere karşı âşıklık geleneği temsilcilerinin tepkisini yansıtan pek çok şiir örneği mevcuttur:

Âşık Şeref Taşlıova'nın, "Suyu Çıktı" (Aslan, 2016, s. 63-64), "Bozuk" (Karadeniz, 2006, s. 79-80), "Duman Olmuş" (Aslan, 2016, s. 150- 151), "Tersine" (Aslan, 2016, s. 153- 155); Reyhani'nin "O Düzendeki" (Aşır, 2009, s. 143- 144); Mürsel Sinan'ın, "Döndük" (Gelekçi, 2007, s. 272-273), "Ayşem" (Gelekçi, 2007, s. 315- 316), "Şeherin Haline Bak" (Gelekçi, 2007, s. 364-366), "Kalmadı" (Gelekçi, 2007, s. 415-416) şiirlerinden alınan aşağıdaki örnekler âşıkların sosyal çözülmeye karşı tepkilerini yansıtmaktadır:

Moda denen hastalığa tutulduk/ Yurttan göçtük, gurbet ele atıldık/ Kötülerin saflarına katıldık/ Hayalimiz böyle, düşümüz bozuk (Karadeniz, 2006, s. 79)

Nerede pašalar beyler/ Kalmadı düğünler toylar/ Şenlikliydi bizim köyler/ Herkes göçmüş viran olmuş (Aslan, 2016, s. 150)

Köylerden şehire göçtük/ Bal yerine zehir içtik/ Sahipsiz bırakıp kaçtık/ Vatan değişti tersine (Aslan, 2016, s. 153)

Ne radyo gazete ne de havadis/ Reyhanî kim bilir dağlar niçin sis/ Ne vicdan ne iman ne şuur ne his/ Hayvan ile insan bir o düzende (Aşır, 2009, s. 144).

Mürsel Sinan şehir bizi bitirdi/ Değerliler çok değerler yitirdi/ Düriüstler çıldırdı, cinnet getirdi/ Saçını başını yoldurdu Ayşe'm (Gelekçi, 2007, s. 316)

Kuşak çatışması bu mudur beyler/Atalar bu hali görse ne eyler/Bitti kayboldu nice değerler/ Savruldu rüzgâra, yeline bir bak (Gelekçi, 2007, s. 481)

Mürsel Sinan şu âlemde cefa çekti üzüldü/ Dünya tersine mi döndü yazı ters mi yazıldı/ İnsan soyumu değişti nesiller mi bozuldu/ Özü doğru, sözü doğru mert, kahraman kalmamış (Gelekçi, 2007, s. 525)

2.7. Siyasi Alanda Değişim ve Yozlaşma

Siyasi (politik) yozlaşma; "Siyasal karar alma mekanizmasında rol alan aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı gurupları) özel çıkar sağlama gayesiyle toplumda mevcut hukuki, dini, ahlaki ve kültürel normları ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmaları." (Aktan, 1997, s. 1064) şeklinde tanımlanmaktadır. Politik yozlaşma; rüşvet, nepotizm, torpil, zimmet, yolsuzluk, iş bilmez bürokratların mevki sahibi olması, makamların çıkar amaçlı kullanımı, kamu yönetiminin şahıslarca istismarı gibi pek çok unsuru kapsamaktadır. Türk toplumunda siyasal alandaki yozlaşma, geçmişten bu yana yoğun tartışılan konulardan biridir. Siyaset ve ahlak kavramları iç içe olduğu için siyasi hayattaki bu yozlaşma toplumla devlet arasında duvarlar örmektedir. Âşıklar yeri geldiğinde yöneticileri ve siyasi düzendeki yozlaşmayı şiirlerine taşımış; yalandan, rüşvetten, yolsuzluktan, bozulan düzenden şikâyet etmişlerdir:

Âşık Şeref Taşlıova'nın, "Allah'ım" (Aslan, 2016, s. 161); Reyhani'nin "Var Ucunda" (Aşır, 2009, s. 142-143), "Değmez" (Aşır, 2009, s. 168); Mürsel Sinan'ın, "Ayşem" (Gelekçi, 2007, s. 315- 316), "Bakan Bey" (Gelekçi, 2007, s. 321), "Vah Vah" (Gelekçi, 2007, s. 365), "Düzelmez" (Gelekçi, 2007, s. 368), Maksut Koca'nın "Mehmet Emmi" (Gökçen, 2015, s. 187), "Adaysın" (Gökçen, 2015, s. 242), "Neyleyim" (Bolçay, 2012, s. 252) şiirlerinden hareketle politik alandaki değişim ve yozlaşmaya şu örnekler verilebilir:

Talancının talanından/Plancının planından/ Siyasetçinin yalanından/ Kurtar bizleri Allah'ım! (Aslan, 2016, s. 161)

Geçen bir bildiri geldi kazaya/ Temel dökmüş mektuptaki imlaya/ Bizim vekil dört yılda bir gezmeye/ Çıkıyorsa menfaat var ucunda (Aşır, 2009, s. 142-143)

Gel olma efendim nefesine esir/ Cimanın lezzeti guslüne değmez/ Koltuğu beğenmek geçici kusur/ Rütbenin neşesi, azline değmez (Aşır, 2009, s. 168)

Mehmet emmi devran tersine döndü/ Namertler meydana gölge düşürür/ Her mühür yaptırın Süleyman oldu/ Erkânı, divana gölge düşürür (Gökçen, 2015, s. 187)

Hani sen de gizli çete kurarak/ El altından rüşvet alıp, vererek/ İhalede köklü vurgun vurarak/ Çıkınına koymaya mı adaysın/ Sesimizi duymaya mı adaysın (Gökçen, 2015, s. 242)

Fatoş takti şehirdeki zilleri/ Soldu gitti yanağının gülleri/ Bozuk siyasetin kirli elleri/ Fakiri varoşa doldurdu Ayşe'm (Gelekçi, 2007, s. 316)

Halkın oyu ile mebus olanlar/ Tepeden koltuğa inenler vah vah/ Torpil, rüşvet, türlü plan kuranlar/ Koltuk gölgesine sinenler vah vah (Gelekçi, 2007, s. 365)

2.8. Ekonomik Hayatta Değişim ve Yozlaşma

Yozlaşmanın türlerinden biri de ekonomik alandaki yozlaşmadır. Ekonomik yozlaşma; rüşvet, yolsuzluk, zimmet gibi hususlarda politik yozlaşmayla pek çok ortak noktaya temas eder. Hatta ekonomi, politikaya bağlı bir kavram olarak değerlendirildiği için ekonomik alandaki yozlaşmalar zaman zaman politik yozlaşmanın içerisinde de ele alınır. Ancak ekonomik yozlaşmanın genel politikanın dışında bireysel olduğu durumlar da mevcuttur. O nedenle çalışmamızda ayrı bir başlık halinde incelenmesi uygun görülmüştür. Kapitalizmin ve tüketim çılgınlığının dünyada her geçen gün etkisini artırması, sosyal hayattaki ekonomik makasın açılarak zengin- fakir sınıf ayrımının belirginleşmesi, insan ilişkilerinin menfaatler üzerine şekillenmesi ve ferdileşme; ticarete yolsuzluğun, hilenin, sahtekârlığın yaygınlaşması, finansal ahlâkın çöküntüye uğraması gibi sebepler ekonomik yozlaşmaya yol açmaktadır. Âşıklar, ekonomik yozlaşma konusunda da tepkisiz kalmamış, bu durumdan duydukları rahatsızlığı şiirlerine taşımışlardır:

Şeref Taşlıova'nın, "Kurtar Bizi Allah'ım" (Aslan, 2016, s. 160-161); Âşık Reyhani'nin "Parasız" (Aşır, 2009, s. 121-122), "Devrindeyiz Biz" (Aşır, 2009, s. 172-173); Âşık Murat Çobanoğlu'nun, "Ne Kazandın" (Yürük, 2019, s. 118-119), Âşık Mürsel Sinan'ın "Ölüleri Seviyoruz" (Gelekçi, 2007, s. 249-250), "Yara Oldu" (Gelekçi, 2007, s. 286-287), "Ayşe'm" (Gelekçi, 2007, s. 315- 316), "Vah Vah" (Gelekçi, 2007, s. 365), "Enflasyon Geliyor" (Gelekçi, 2007, s. 373- 374), "Paran Varsa Yoksa" (Gelekçi, 2007, s. 457), "Cehalet Devrindeyiz" (Gelekçi, 2007, s. 523); Âşık Maksut Koca'nın "Kime Gardaş Deyim" (Gökçen, 2015, s. 160), "Mehmet Emmi" (Bolçay, 2012, s. 258) şiirlerinden alınan şu örnekler ekonomik yozlaşmaya örnek olarak verilebilir:

Şayet ölse bizim ilin valisi/ Koşar gider akıllısı delisi/ Musallada fukaranın ölüsü/ Namazını kılmıyorlar parasız (Aşır, 2009, s. 122).

Güldüren akıllı gülenler deli/ Reyhanî bu sırrın üstü gölgeli/ Şimdiki âşıklar sazına teli/ Çekiyorsa menfaat var ucunda (Aşır, 2009, s. 142)

Uzakta fakir köyler/ Yaylasını kim yaylar/ Bunu iyi bilir beyler/ sömür devrindeyiz biz (Aşır, 2009, s. 172)

Üçe aldın amma on beşe sattın/ Kâr eyledin diye uzandın yattın/ Helâl sermayeye yalanı kattın/ Ne kazandın, ne götürdün, ne aldın? (Yürük, 2019, s. 118)

Zenginlerin akli fikri parada/ Görmez mi ki kendi yitmiş arada/ Fukaraya iş kalmadı tarlada/ Suç oldu şehire saldırdı Ayşe'm (Gelekçi, 2007, s. 315)

Mersedes, BMW, Jaguar moda/ Sen uçakla uçtun bizler kağnıda/ Köylü eşek bulamazken tarlada/Son model ciplere binenler vah vah (Gelekçi, 2007, s. 365)

Mürseli Sinan'ım biz bizi çaldık/ Güveni yitirdik duygusuz kaldık/ Dolar ile markın kölesi olduk/ Kaçın komşum enflasyon geliyor (Gelekçi, 2007, s. 374)

Çıkarlar üstüne kurulmuş pazar/ Oğulun babaya ihaneti var/ Şimdiki dostluklar yalancı bahar/ Kime gardaş deyim, kimi dost bilim? (Gökçen, 2015, s. 160)

Maksut'um der yollar eğri göz şaşı/ Menfaate döndü her işin başı/ Dost, dostunu satar, kardaş kardaşı/ Sen bu devri görmediğin ey oldu. (Bolçay, 2012, s. 258)

3.Toplumsal Değişim ve Yozlaşma Kapsamında Âşıkların Gençlik Öğütlemeleri

Halk edebiyatı ürünleri milli, manevi, dini, toplumsal ve kültürel değerleri yoğun bir şekilde işleyen ve aktaran ürünlerdir. Hızla gelişen ve toplum bireyleri arasındaki sosyal bağları oldukça zayıflatan teknolojik değişim içerisindeki bireyler halk edebiyatı ürünleri vasıtasıyla bu sorunların üstesinden gelebilir. Teknolojik değişimlere karşı halk edebiyatı ürünleri bireylerin aile ve sosyal çevre ile olan iletişimlerini, sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı, saygıyı, sevgiyi, dostluk ve sorumluluk gibi insanî değerleri tekrar tesis etmektedir (Bars, 2017, s. 227). Türk halk edebiyatı ürünlerinin yaratıcısı, icracısı, nakledicisi olan âşıklar da bir yandan değişim ve yozlaşmaya karşı tepkilerini ortaya koyarken diğer yandan da bir tepki geliştirmek ve yozlaşmanın etkisini kırmak adına gençler için “öğütleme” türünde şiirler meydana getirmişlerdir. Toplumları ayakta tutan değerlerin aktarılması, yaşatılması, etkili bir şekilde muhatabına sunulması, milli kaygılarla te’lif ve tercüme edilmiş edebî ürünlerin varlığı çok önemlidir. Edebî eserler vasıtasıyla mesaj vermek, bir konuya dair bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyeti yapmak, uyarı ve nasihatlerde bulunmak geçmişten bugüne önemli bir yol olmuştur (Doğan, 2023, s. 571). Âşıkların özellikle gençler üzerine öğütleme türünde şiirler yazması; milli bir şuur oluşturma, nesillerin temelden inşasına katkıda bulunma ve değerlerin aktarılması amacına dönüktür. Zira geleceği inşa edecek olan gençlerin yozlaşmanın her türlüüne karşı bilinçlenmesi son derece önemlidir. Bars’a göre yazınsal ürünler kültürel değerlerin aktarımında bir araçtır ve bu ürünler vermek istediği iletiyi sezgi yoluyla ulaştırır. Kültürel değerler, dikte edici, zorlayıcı, buyurgan bir üslupla öğretilemezler. Bu değerlerin kalıcı olması için bireylerin onu sezmesi ve içselleştirmesi gerekir (Bars, 2017, 2018). O nedenle âşıklar da öğütleme türündeki şiirleriyle, gençlerin zihinlerinde sezgi yoluyla bir bilinç meşalesi yakmayı ve farkındalık oluşturmayı amaçlamışlardır.

Halk şiirinde öğütlemeler, herhangi bir konuda âşıkların nasihat etmek amacıyla söyledikleri şiirlerdir. Kaya’ya göre; gerek sağlığında gerekse öldükten sonra, fikirlerinin toplum üzerinde etkili olmasını düşünen âşıklar da şiirlerinde nasihat konusuna oldukça önem verirler. Şiirin gücünü kullanarak toplumu ikaz ve insanca yaşama fikrini empoze etmek için bir bakıma kendilerini vazifeli sayan âşıklar, divan şairlerinde olduğu gibi başlı başına eser vücuda getirmemişlerse de nasihat konulu şiirler söylemişlerdir (2000, s. 268). Özellikle son dönemlerde sosyal medyanın, modanın ve diğer faktörlerin etkisiyle gençlerin milli değerlerinden uzaklaştığı, kültürüne yabancılaştığı yönündeki eleştiriler oldukça artmıştır. Bu bağlamda; geleneğin temsilcileri olan âşıkların gençleri bilinçlendirmek, iyi nesiller yetiştirmek ve gençlere değerlerini hatırlatmak adına ortaya koyduğu şiirler eğitim sistemi içerisinde değerlendirilebilir; sözlü, yazılı ve elektronik ortamlar vasıtasıyla bu şiirlerin gençlere ulaştırılmasıyla toplumsal bir fayda sağlanabilir. Değerler eğitimi çalışmalarında da âşıkların öğütleme türünde şiirlerinin kullanılması, gençlerin bilinçaltına ittiği ya da farkına varamadığı değerleri yeniden kazanmasına ve örnek insan modeli olmasına katkı sunabilir. Zira değişen toplumsal yapımızda, toplum tasavvurunda yer alan örnek insan modeli inşasında değerlerin bireye aktarılması büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla hedef kitle gençler olmakla birlikte bu edebiyatın hitap

ettiği yediden yetmişe herkes örnek insan modeli kavramıyla değerlendirilebilir (Özdemir, 2026, s. 227).

Bu bölümde; 1970 sonrası âşıklık geleneğinin önemli temsilcileri olan Âşık Reyhani, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Mürsel Sinan ve Âşık Maksut Koca'nın gençlere şuur kazandırmak adına yazdıkları öğütleme türündeki şiirlere ve bu şiirlerden alınan örneklerle yer verilmiştir:

Âşık Şeref Taşlıova'nın "Bir Gün" (Aslan, 2016, s. 61-62), "Türk Gençliği" (Karadeniz, 2006, s. 71-72), "Ver Allah'ım" (Karadeniz, 2006, s. 76-77), "Fayda Getirmez" (Karadeniz, 2006, s. 82-83), "Yatma Uyan Sen Kardeşim" (Aslan, 2016, s. 248-249); Âşık Murat Çobanoğlu'nun, "Kim Durur" (Yürük, 2019, s. 70-71), "Yorulma" (Yürük, 2019, s. 73-74) "Kulu Taşlama" (Yürük, 2019, s. 74), "Oğul" (Yürük, 2019, s. 75), "Kardeş" (Yürük, 2019, s. 77), "İncitir" (Yürük, 2019, s. 78), "Olur mu" (Yürük, 2019, s. 80-81), "Gider" (Yürük, 2019, s. 120), "Üzülür Gider" (Yürük, 2019, s. 123), "Olamaz" (Yürük, 2019, s. 149); Âşık Reyhani'nin, "Oğul" (Aşır, 2009, s. 60-61), "Oğul" (Aşır, 2009, s. 61-62), "Kurtulamaz" (Aşır, 2009, s. 82), "Aman Ha" (Düzgün, 1997, s. 100-101), "Veremem" (Aşır, 2009, s. 138-139), "Bilmeli Gençlik" (Düzgün, 1997, s. 149-150), "Oğul" (Düzgün, 1997, s. 160), "Övün" (Aşır, 2009, s. 160), "Âlim Olur" (Gelekçi, 2007, s. 166-167), "Diyor ki" (Aşır, 2009, s. 171); Âşık Mürsel Sinan'ın; "Benlikten Kurtulalı" (Gelekçi, 2007, s. 174-175), "Bir Gün Gençlik Gider Elden" (Gelekçi, 2007, s. 182), "İnanmazdım Gençliğimde" (Gelekçi, 2007, s. 217-218), "Keyfine Bak" (Gelekçi, 2007, s. 229-230), "Çürütür Zaman" (Gelekçi, 2007, s. 353), "Doğruluk" (Gelekçi, 2007, s. 362), "Evlenme" (Gelekçi, 2007, s. 375), "Değerini Bilmedim" (Gelekçi, 2007, s. 380-381), "İnsan Ol İnsan" (Gelekçi, 2007, s. 408-409), "Ömrümüz" (Gelekçi, 2007, s. 453); Âşık Maksut Koca'nın, "Kirlenmeyin Temiz Kalsın Dünyamız" (Bolçay, 2012, s. 248), "Barış Güneşi" (Gökçen, 2019, s. 249), "Keyfeyle (Ters Öğüt)" (Bolçay, 2012, s. 254), "Baba Nasihati" (www.azeribalasi.com) ve "Oğul" (www.youtube.com) şiirleri yozlaşmaya karşı uyarı niteliği taşıyan, gençlere öğüt vermek amacıyla yazılmış eserlerdir. Aşağıda verilen örneklerle bahsi geçen âşıkların meseleye verdiği önem ortaya konulmuştur:

Şeref Taşlıova; "Bir Gün" (Aslan, 2016, s. 61-62) adlı şiirinde ise paraya tamahkarlık, büyüklere saygı, mütevazılık, mertlik, doğruluk, sırdaşlık gibi hususlarda gençlere yol göstermiş; "Türk Gençliği" (Karadeniz, 2006, s. 71-72) adlı şiirinde; Türk gençliğini tarih, ilim, milli değerler konusunda bilinçlendirmek istemiştir. Taşlıova; "Yatma Uyan Sen Kardeşim" (Aslan, 2016, s. 248-249) şiirinde ise Türk gençliğini düşmana karşı durması; dinine, kültürüne, tarihine sahip çıkması, birlik olması, çevredeki olaylardan ders çıkarması hususunda uyarmış ve gafletten uyanmaya davet etmiştir:

Aldanma paraya pula/ Varın elden gider bir gün/ Haram katma helal mala/ Kârın eldin gider bir gün

Kendinden büyüğe kızma/ İyilik yap yuva bozma/ Gücün yettiğini ezme/ Zorun elden gider bir gün

Namert köprüsünden geçme/ Uzattığı suyu içme/ Her olur olmaza açma/ Sırrın elden gider bir gün

Şeref der ki gören gözden/ Hisseni al doğru sözden/ Takatin kesilir dizden/ Ferin elden kesilir bir gün (Aslan, 2016, s. 61-62)

Dünyanın her bir çağında/ Unvan senin Türk gençliği/ Tarihlerin yaprağında/ Nişan senin Türk gençliği

Yavuz Sultan Selim Han'ın/ Muhteşem bir Süleyman'ın/ Torunu Mimar Sinan'ın/ İman senin Türk gençliği

Üç kıtanın her yerinde/ Eserin vardır derinde/ Asıl kudret damarında/ Bu kan senin Türk gençliği

Fikir kalemin elinde/ Yürü istikbal yolunda/ Allah'ın ismi dilinde/ Kur'an senin Türk gençliği

Al bayrağın gölgesinde/Atatürk'ün ilkesinde/ Yurdumun her köşesinde/ Seyran senin Türk gençliği

Türk'le başlamış hürriyet/ On altıncı büyük devlet/ Sevgilidir cumhuriyet/ Vatan senin Türk gençliği

Şeref der ki sözümüzde/ Gönümüzde gözümüzde/ Telimizde sazımızda/ Destan senin Türk gençliği (Karadeniz, 2006, s. 71-72)

Fitne temeli atılmış/ Yatma uyan sen kardeşim/ Her tarafın kuşatılmış/ Yatma uyan sen kardeşim

Armuda erik akladı/ Senin dinini taşıladı/ Haçlı Seferi başladı/ Yatma uyan sen kardeşim

Bayrakta al kan aşkına/ Okunan ezan aşkına/ Hazreti Kur'an aşkına/ Yatma uyan sen kardeşim

Kayıp edersin varını/ Çok iyi düşün yarını/ Alparslan, Fatih torunu/ Yatma uyan sen kardeşim

Bala zehir katacaklar/ Çok ucuza satacaklar/ Parçalayıp yutacaklar/ Yatma uyan sen kardeşim

Usta olmuş dünkü çırak/ Bir ol, ikiliği bırak/ Filistin'e Irak'a bak/ Yatma uyan sen kardeşim

Şeref der ki izleri var/ Ne utanmaz yüzleri var/ Bu toprakta gözleri var/ Yatma uyan sen kardeşim! (Aslan, 2016, s. 248-249)

Son dönem aşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden kabul edilen Murat Çobanoğlu da "Oğul" (Yürük, 2019, s. 75) adlı şiirinde evladı üzerinden bütün Türk gençliğine seslenmiştir. Çobanoğlu şiirinde; dil, din, ahlak, tarih ve milli değerler konularında gençleri bilinçlendirmek istemiştir:

Oğul Nasihat edeyim dinle sözümü/ Lisanına leke gelmesin oğul/ Sakın kötü bakma el namusuna/ Vicdanına leke gelmesin oğul

Yaradan'ın varı dünyayı süsler/ Darda kalan söyle, kimleri sesler/ Dua et Mevla'ya susmasın sesler/ Ezanına leke gelmesin oğul

Dikkat et kayıp etme şansını/ Şehitlerim ona döktü kanını/ Esirgeme kurban eyle canını/ Vatanına leke gelmesin oğul

Çobanoğlu der ki, Hakk'tır Yaradan/ Veren de o alan da o Yaradan/ Bizim için indirmiştir Yaradan/ Kur'an'ına leke gelmesin oğul (Yürük, 2019, s. 75)

Çobanoğlu, "Olamaz" (Yürük, 2019, s. 149) adlı şiirindeki "Türkçe konuş, Türkçe oku, Türkçe yaz" ifadeleriyle dilin kültür açısından önemini vurgulamıştır:

Bilmediğin şeyi hemen yaz öğren/ Türkçe konuş, Türkçe oku öz öğren/ Âlim kişilerden güzel söz öğren/ İlimsiz bir kimse insan olamaz. (Yürük, 2019, s. 149)

Âşık Reyhani de "Oğul" (Aşır, 2009, s. 62) adlı iki şiirinde kendi evladı üzerinden bütün gençlere öğütler vermiş; onları gafletten uyandırmayı, cehaletten uzaklaştırmayı amaçlamış ve dolaylı olarak gençleri yozlaşmaya karşı uyarmıştır:

Reyhanî'den söz nasihat/ Dinleyenler bulur sıhhat/ Uyumaksa bir felaket/ Gel gaflete dalma oğul (Aşır, 2009, s. 62)

Ümitsizlik bir çamurdur/ Bile bile düşme oğul/ Her gördüğün bir emirdir/ Hisse al da şaşma oğul

Ruh ağacında dal vardır/ Kokusu bitmez gül vardır/ Can içinde bir yol vardır/ Yabanda dolaşma oğul

Vücuda bir şehir derler/ Akıl onda mahir derler/ Doğru söze zehir derler/ Tahammül et kaçma oğul

*Dünya bir hayal yeridir/ Arılara bal yeridir/ İmtihan muhal yeridir/ Boşuna uğraşma oğul
Arifkalbi aya benzer/ Reyhanî dünyaya benzer/ Cahil kaynar suya benzer/ Damlasına düşme oğul (Aşır, 2009, s. 62).*

Âşık Reyhani, "Bilmeli Gençlik" (Düzgün, 1997, s. 149-150) adlı şiirinde gençlere vatanı sevme, şehitlik, gerçek çağdaşlık, bilim-teknik, insanlık, vicdan, Atatürk, doğruluk, ahlak, milli benlik, birlik-beraberlik, spor gibi temalar üzerinden nasihat etmiştir. Gençliğin çekirdek olduğunu söyleyerek bütün güzelliklerin oradan yetişeceğine, bütün kötülüklerin o çağda yok edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır:

Yurdumuz emanet Türk gençliğine/ Önce bu vatanı bilmeli gençlik/ Çağdaş insanlığın rehberliğinde/ Kardeşi, insanı bilmeli gençlik

Gençlik dinlemeli vicdan sesini/ Bu günden çağların ta ötesini/ Şehitlik gazilik felsefesini/ Bayraktaki kanı bilmeli gençlik

Gençlik bilmelidir kendi yerini/ Öğrenmeli Atatürk'ün varını/ Kalkınma hızını teknik sırrını/ Ölçüyü planı bilmeli gençlik

İstismar, iltimas, rüşvetten uzak/ Arayıp nerde ise bulmalı hak/ İzzetli iffetli olmalı mutlak/ Türk'ü Müslüman'ı bilmeli gençlik

Din, dil, ırk ayrımı gençliğe yasak/ Başka çözüm yoktur birlik olmasak/ Atatürk yolunda olmalı mutlak/ Yiğit komutanı bilmeli gençlik

En büyük istikbal işe alışmak/ Sağlık spor zinde kalmak çalışmak/ Tasada kıvançta birlik oluşmak/ Âlemi cihanı bilmeli gençlik

Kuvvet teşkil eder gençlik ve dinçlik/ Her şeyin başında gelir bilinçlik/ Gençlik çekirdektir çekirdek gençlik/ Gonca'yı fidanı bilmeli gençlik

Reyhanî gençliğe aşka inanmış/ Sevmeyi bilmeyen kişi kınanmış/ Atamız istikbal göklerde demiş/ Yücelik ve şanı bilmeli gençlik (Düzgün, 1997, s. 149- 150).

Âşık Reyhani, "Övün" (Aşır, 2009, s. 160) adlı şiirinde de gençleri tarih, kültür ve milli hassasiyetler üzerinden bilinçlendirmek istemiştir:

Temiz kazan temiz çalış temiz ye/ Kanunla her zaman her yerde övün/ İslam'ı tatbik et Müslüman'ım de/ Dininle her zaman her yerde övün

Ceddinin savaşı benzer düğüne/ Bugünü yaparken bir göz at düne/ Geçmişini örnek eyle bugüne/ Ününle her zaman her yerde övün

Bir kahraman yazmalı mı satıra/ Mutlaka Pir Sultan gelir hatıra/ Bir Türk bir dünyadır sözüne göre/ Şanınla her yerde her zaman övün

Reyhanî okumak hizmetin zoru/ Herkese her yerde çıkar bu soru/ Vatanın milletin bayrağın kuru/ Onunla her zaman her yerde övün (Aşır, 2009, s. 160).

Reyhani “*Diyor ki*” (Aşır, 2009, s. 171) adlı şiirinde de yine gençlerde milli bilinç uyandırmayı amaçlamış ve gençliğin şuarsuz kalmasının kültürel çöküş yaşatacağından, devleti ve düzeni sıkıntıya sokacağından hatta özgürlüğü kaybetmeye bile sebep olabileceğinden bahsetmiştir:

Anadolu'm gençliğine diyor ki/ Yumruğunu vurma kendi başına/ Şehitler mezarı sesleniyor ki/ Çan diktirme minarenin başına

Lake gelir er yurduna bay olur/ Şahin ötmez, çakal file tay olur/ Bozulur gelenek adet zayı olur/ Yazık olur toprağına taşına

Ak geline kem göz ile bakılır/ Arkasına zamparalar takılır/ Put dikilir abideler yıkılır/ Rahat rahat gidemezsin işine

Tadı olmaz devlet ile düzenin/ Hükümü kalmaz okuyanın yazanın/ Reyhani'yem sazı ötmez ozanın/ Özgürlüğü karıştırır düşüne (Aşır, 2009, s. 171)

Geleneğin yaşayan temsilcilerinden olan Âşık Mürsel Sinan, “*Keyfine Bak*” (Gelekçi, 2007, s. 230) adlı şiirinde gençlere kötü arkadaş edinmenin zararından bahsederek gerekirse yalnız ama onurlu olmayı öğütlemiştir:

Kötülerle olma yoldaş/ Hal bilmezle olma sırdaş/ Gerekirse yalnız dolaş/ Ye, iç, eyle keyfine bak

Her kişiye selam verme/ Her insanı sen dost görme/ Onurunu yere serme/ Ye, iç, eyle keyfine bak (Gelekçi, 2007, s. 230).

Âşık Mürsel Sinan “*Evlence*” (Gelekçi, 2007, s. 375) adlı şiirinde; toplumun temelini oluşturan ve ilk sosyal bilincin kazanıldığı evlilik ve aile müessesesiyle ilgili gençlere nasihat etmiş, evliliğin hangi temeller üzerine kurulması gerektiğine dair düşüncelerini öğüt yoluyla dile getirmiştir:

Aman gençler benden size nasihat/ Ev bark, düzen kurmayınca evlenme/ Bir kız ile kuracaksın bir hayat/ Anasını görmeyince evlenme

Baharın gelişi yazdan bellidir/ Güzelin ahlakı özden bellidir/ İnsan karakteri sözden bellidir/ Bir sohbe girmeyince evlenme

Mürsel Sinan boş laf ile dolmuyor/ Hazineyi aramayan bulmuyor/ İnan kurt yaorusu ceylan olmuyor/ Asıl astar sormayınca evlenme (Gelekçi, 2007, s. 375).

Geleneğin son dönemdeki yaşayan güçlü isimlerinden olan Âşık Maksut Koca, “*Oğul*” adlı şiirinde bir yandan yozlaşmaya karşı tepkisini dile getirirken bir yandan da nasihatlerini sıralamıştır:

Saza söze yazık oldu/ Cehalet elinde kaldı/ Gül dalına baykuş kondu/ Artık iflah olmaz oğul Gafiller bilmez beyitten/ Meyve bekleme söğütten/ Cahil anlamaz öğütten/ Kırık testi dolmaz oğul

Süsleyip etsen de ilan/ Sıpadan olmaz ki ceylan/ Aslı katırdan küheyleylen/ Cüceden fil olmaz oğul

Maksut'um söyledim baştan/ Ceoher olmaz ki her taştan/ Viranda öten baykuştan/ Şeyda bülbül olmaz oğul (www.youtube.com).

Âşık Maksut Koca “*Baba Nasihati*” adlı şiirinde babasının kendisine ettiği nasihatlerden hareketle öğütleme türünde bir şiir meydana getirmiş ve bu şekilde şair, kendisi üzerinden diğer evlatlara da mesaj vermiştir:

Bana öğüdünde rahmeti babam/ Oğul, kötü insan olma demişti/ Yaptığın her işte adaletli ol/ Sakın hakkı gözden salma demişti

Sen ol ki her daim sözünün eri/ Başın yüce olsun, bedenini diri/Hak bildiğin yolda kararlı yürü/Yorulup, usanıp, yılma demişti

Kırmayasın yaş ağacın dalını/Bükmeyesin fukaranın belini/Helal çalış, helal kazan malını/Kimsenin hakkını çalma demişti

Bu dünya falana, filana kalmaz/Yitirene kalmaz, bulana kalmaz/Ağlayanın malı gülene kalmaz/Mazlumun ahını alma demişti

Cahilin elinden tut getir yola/Taşı muma çevir, dikenini güle/Bazen bir karınca dev gelir file/Zerreyi sebepsiz bilme demişti

Saygılı ol her inanca, her dine/Herkesin inancı, dini kendine/Dininde yer yoktur nefrete, kine/Kimseyi ayırıp, bölme demişti

Ey! Oğul, Maksut'um bu sözler sana/Nasihattir anla, hak getir bana/Yarın mahşer günü ulu divana/Haksız, yüzü kara gelme demişti (www.azeribalasi.com).

Sonuç ve Öneriler

Disiplinler arası bir yaklaşımla yapılan bu çalışma, iki aşamadan oluşacak şekilde meydana getirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında sosyoloji ve folklorun ortak konusu haline gelen toplumsal değişim ve yozlaşma meselesine 1970 sonrası âşıklık geleneğinin perspektifinden bakılmıştır. Bu doğrultuda; geleneğin son elli yılında önemli yer edinmiş beş âşığın (Reyhani, Şeref Taşlıova, Murat Çobanoğlu, Mürsel Sinan, Maksut Koca) yozlaşma ve toplumsal değişim problemi karşısında şiir yoluyla ortaya koyduğu tepkiler ele alınmıştır. İkinci aşamada ise toplumsal değişim ve yozlaşma probleminin nesillerin inşası yoluyla bertaraf edileceği düşüncesinden hareketle âşıkların gençler için yazdığı öğütlemeler türündeki şiirleri incelenmiştir. Araştırmamızda 1970 sonrası temel almamız; göçler ve elektronik kültürün etkisinin toplumsal değişim bağlamında yoğun bir şekilde etkisini göstermesinden kaynaklanmıştır. 1970 sonrası; aynı zamanda elektronik kültürün ve göçlerin etkisiyle âşıklık geleneğinin farklı bir gelişim sürecine girdiği dönem olduğu için de tercih edilmiştir. 1970 sonrası âşıklık geleneği ifadesinin kapsamı, belirtilen konularda şiirleri olan âşıkların sayısının fazlalığından dolayı gelenekte saygın yeri olan beş âşıkla sınırlandırılmıştır. Örneklem olarak alınan beş âşığın üçü vefat etmiş olup Âşık Maksut Koca ve Âşık Mürsel Sinan, hala geleneğin icrasına sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında devam etmektedir.

Bu makalenin temel problem durumu ve birinci ayağı olan toplumsal değişim ve yozlaşma meselesine, âşıklık geleneğinin tekâmül sürecindeki değişim ve dönüşümler de dikkate alınarak kitle iletişim araçları ve göçler ekseninde değinilmiştir. Bu doğrultuda, toplumsal değişim ve yozlaşma meselesine; hem Türk toplumunun son elli yıldaki değişimi ve dönüşümü hem de de âşıklık geleneğinin değişim ve dönüşümü bağlamında ışık tutulmuştur. Âşıkların bu problem durumu karşısındaki tepkisi, şiirlerinden alınan örneklerle ölçülmeye çalışılmıştır. Âşıkların şiirlerinden yola çıkarak, kültürün ve geleneğin korunması konusunda yüksek hassasiyet sahibi oldukları, toplumsal değişim ve yozlaşmaya karşı tepkisel bir tavır aldıkları görülmüştür. Toplumsal değişim ve yozlaşma meselesi sekiz alt başlıkta incelenmiş, âşıkların meseleye bakışı bu tasnif doğrultusunda değerlendirilmiştir. Şiirlerden anlaşıldığı üzere; âşıkların özellikle ahlaktaki, kültürdeki, siyasetteki ve sosyal hayattaki değişim ve yozlaşmaya daha çok yer verdikleri tespit edilmiştir. Sosyal saygının kaybolması, şekli Batılılaşma, dini ve milli değerlere verilen önemin azalması, toplum olma bilincinden ferdileşmeye doğru yönelimin artması, göç, moda, teknoloji, kitle iletişim araçları, hedonizm, rüşvet, kayırmacılık gibi etkenlerin sebep olduğu yozlaşmalar âşıkların şiirlerinde daha geniş yer bulmuştur.

Çalışmamızın ikinci aşamasını; âşıkların toplumsal değişim ve yozlaşmaya, bir karşı tepki olarak yazdıkları "öğütleme" türündeki şiirler oluşturmuştur. Âşıkların, ülkenin geleceği olan gençler için nasihat içeren bu şiirler vasıtasıyla; toplumun kültürel olarak yeniden inşasına katkı sağlamak, milli şuuru canlandırmak ve yozlaşmanın önüne geçmek istediği görülmüştür. Toplumun çeşitli sebeplerle özüne yabancılaşması ve kültürel olarak çözülmesi tehdidine karşı âşıklar; öğütleme türündeki şiirleriyle özellikle çocuklar ve gençler üzerine yoğunlaşmışlardır. Toplumun özüne dönmesinin yolunun öncelikle gençleri bilinçlendirmekten geçtiği düşüncesinden hareket eden gelenek temsilcileri; kendi evlatları, çocuklar ve gençler için yazdıkları bu şiirler aracılığıyla bütün topluma mesaj vermişlerdir. Bilinçlendirme amacı taşıyan şiirleriyle, çocuklara ve gençlere seslenen âşıklar; yozlaşma karşısında milli bir duruşun ve kültürel farkındalığın önemine vurgu yapmışlardır. Türk toplumunun ilimde, fende ve teknolojideki gelişimini öz kültürünün temelleri üzerine inşa etmesini savunan âşıklık geleneği mensuplarının; gençlerin daha çok milli, dini, ahlaki ve kültürel açıdan bilinçlendirilmesi için şiir yoluyla büyük bir çaba gösterdiği saptanmıştır. Bu doğrultuda, belirlenen âşıkların öğütleme türündeki şiirleri tespit edilmiş ve bu şiirlerden örneklere yer verilmiştir. Âşıkların değişim ve yozlaşma meselelerine karşı tepkilerinin ve çözüm yollarının incelendiği bu çalışmada; âşıklık geleneği temsilcilerinin konuya son derece hassas yaklaştığı, kültürü ve değerleri korumak, nesilleri bilinçlendirmek adına şiirleri vasıtasıyla yoğun bir gayret gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Günümüzün eğitim araştırmalarında seçkin bir yer edinen "değerler eğitimi" çalışmalarında, âşıkların "öğütleme" türündeki şiirlerinin de kullanımının öğrencilere önemli katkılar sağlayacağı düşüncesindeyiz. Bu şekilde; öğrencilerin hem Türk kültürünün önemli bir unsuru olan âşıklık geleneğini tanımaları hem de âşıkların şiirlerinden hareketle bilinçlenmeleri noktasında çeşitli toplumsal kazanımlar elde edilebilir.

Kaynaklar

- Aktan, C. (1997). Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma. *Yeni Türkiye*, 14, 1063-1076.
- Akyüz, H. (1992). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Alakuş, P. (2017). *Âşık ve Kent İlişkisinin Çözümlemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Aslan, A. (2016). *Âşık Şeref Taşlıova'nın Şiirlerindeki Değerler Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Aşır, A. (2009). *Âşık Yaşar Reyhani- Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Bars, M. E. (2017). Kültürel Değerlerin Aktarımında Halk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 217- 228.
- Başgöz, İ. (1972). Folklore Studies and Nationalism in Turkey, *Journal of the Folklore Institute*, 9, (2/3), 162-176.
- Baykara, T. (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: AKM Yayınları.
- Bilgiseven, A. K. (1995). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bolay, S. H. (2004). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bolçay, E. (2012). *Kars'ta Âşıklık Geleneği ve Karşı Âşık Maksut Koca'nın Hayatı, Sanatı ve Şiirleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Çelikten, H. (2021). *Âşıklık Geleneği ve Kültür Değişimleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, F. (2023). Türk Saz (Âşık) Şiirinde Nasihat. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 569- 597.
- Düzgün, D. (1997). *Âşık Yaşar Reyhani (Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ediş, Reyhan (2019). *Erzurumlu Âşık Reyhani'nin Hayatı ve Eserlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Fidan, S. (2017). *Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi*, Ankara: Grafiker.
- Gelekçi, S. (2007). *Âşık Mürsel Sinan (Hayatı- Sanatı- Eserleri)*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün Esasları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökçen, A. H. (2015). *Kent Ortamında İki Âşık: Maksut Koca ve Nevruz Ali Çiçek*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Günay, U. (2008). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kafkasyalı, A. (1998). *Âşık Murat Çobanoğlu (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*. Ankara: Tasarım Yayınevi.
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karadeniz, A. (2006). *Âşık Şeref Taşhova'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Kasapoğlu, O. (2019). *Anomi Sürecinde Toplumsal Kaos*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Kaya, D. (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kongar, E. (1979). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Köprülü, M. F. (2004). *Saz Şairleri*. Ankara: Akçağ Yay.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). İstanbul: Bilim ve Sanat.
- Meriç, C. (1979). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özdemir, C. (2016). Değerlerin Aktarımı Bağlamında Âşık Edebiyatı ve Gençlik. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 8(32), 223-237.
- Özdemir, N. (2015). *Medya Kültür Edebiyat*. Ankara: Grafiker.
- Tan, N (1972). Halk Müziğimizi Yozlaştıranlar. *Musiki Mecmuası*, (276), 14- 17.
- TDK Sözlük (1992). *Yozlaşma. Türkçe Sözlük içinde*. Ankara: TDK yayınları.
- Topçu, N. (2004). *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tosun, C. (2005). Dil Zenginliği, Yozlaşma ve Türkçe. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 1(2), 136- 154.
- Turhan, M. (2006). *Kültür Değişimleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

- Türkdoğan, O. (2004). *Kültür, Değişme ve Toplumsal Çözülme*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ.
- Yılmaz, O. (2022). Kır Kökenli Çalışmalardan Kent Merkezli Çalışmalara: Kentleşme Odağında Türkiye’de Folklorun Gelişimi Üzerine Bir Deneme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(39), 797-818.
- Yürük Özer, D. (2019). *Âşık Murat Çobanoğlu’nun On Birli Hece Ölçüsüyle Yazılan Şiirlerinde Değerler Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Feryadi, Â. M. (21 Ağustos 2013). *Baba Nasihati*. <https://www.azeribalasi.com/showthread.php/86670-asik-maksut-feryadi-koca-siirleri/page3>. [Erişim Tarihi: 12.12.2023].
- Feryadi, M. (18 Mart 2023). *Oğul*. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=a8cJ-69cnpY>. [Erişim Tarihi: 12.12.2023].